

Sovon-Nieuws 4

26e jaargang
december 2013

- Bij de 47e midwintertelling januari 2013 werden in totaal 5,2 miljoen watervogels geteld.
- Zeldzame broedvogels in 2013:
-de eerste Kuifaalscholvers en de laatste Kuifleeuweriken; een greep uit de broedvogelnieuwtjes.
 - Akkervogel en standvogel, hoe gaat het met de Geelgors?
- In zevende jaar MUS zijn 360.000 vogels doorgegeven. Welke soorten zijn de winnaars en verliezers dit jaar?
- Vogelatlas: van de eerste winter zijn nu zo'n 450 atlasblokken helemaal klaar qua tellingen en schattingen. Nog heel wat te gaan...!
 - Sjoerd Duijns in de klei: 'Hiermee kan ik als wetenschapper iets terugdoen voor de bescherming'
- Bestel het jubileumboekje via 40jaarsovon.nl

Winterganzen, zomerganzen en de Vogelbalans

Sovon-Nieuws

Nieuwsbrief van Sovon Vogelonderzoek Nederland over vogeltellingen, over de vereniging en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Beteray, Fred Hustings, Kees Koffijberg, Loes van den Bremer, Albert de Jong & Peter Eekelder. Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

Lidmaatschap

Contributie: minimaal € 12,-. Sovon-leden ontvangen vier maal per jaar Sovon-Nieuws en korting op Sovon-uitgaven en het abonnement op Limosa (pluslidmaatschap € 27,50). Ledenadministratie Jeroen van Zuylen, zie bureau-adres Sovon.

Bestuur

Voorzitter Roelof ten Doesschate

Secretaris Ricardo van Dijk

Penningmeester Dennis Meeuwissen

Overige bestuursleden Jaap van Gent, Lilian van den Aarsen, Susan Kaak en Marcel Visser

E-mail: bestuur@Sovon.nl

Bureau

Kantoor Sovon te Natuurplaza,
Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen.
Tel: 024 - 7 410 410

E-mail: info@Sovon.nl

Homepage: www.Sovon.nl

Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056.

Ledenraad

Kijk op www.Sovon.nl onder bij Over Sovon voor uw ledenraadsleden. E-mail: ledenraad@Sovon.nl

Directeur Theo Verstrael

Communicatie Carolyn Vermanen

Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel

Onderzoek en Advies Julia Stahl

Doelstelling

Sovon Vogelonderzoek Nederland volgt de veranderingen in aantallen en verspreiding van alle in ons land in het wild voorkomende vogels. Signalerend onderzoek (monitoring) en veld- en bureaustudies dragen bij aan het verklaren van de gesignaleerde ontwikkelingen. Onze drijfveer is het toegankelijk maken van kennis en informatie voor natuurbeheer, natuurbeleid en natuurbescherming. Daarbij zorgen we voor goede borging van onze kwaliteit, onafhankelijkheid en objectiviteit. Sovon coördineert, stimuleert en ondersteunt systematisch veldonderzoek door vrijwilligers. De meetnetten voor broedvogels en watervogels zijn onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring, uitgevoerd i.s.m. CBS en provincies en gefinancierd door het Ministerie van EZ en Rijkswaterstaat.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: van Mameren Repro b.v.

Sovon-Nieuws wordt gedrukt op FSC-papier.
ISSN 1383-0635.

Foto boven:
Brandganzen (Arie Ouwerkerk)

Foto's omslag:
Kolganzen (Michel Geven)
Sjoerd Duijns (Rob Buiter)

Op de enorm goed bezochte Landelijke Dag in Ede presenteerde Sovon de nieuwe Vogelbalans met als thema 'Ganzen'. Toen wij eind 2012 besloten dat deze soortgroep centraal zou staan in de Vogelbalans 2013, werd dat mede ingegeven door het feit dat er toen al een stevig maatschappelijk debat gaande was over hoe we in Nederland verder wilden met onze ganzen. Daar is het roemruchte G7-Ganzenakkoord uit voortgekomen. Met de Vogelbalans beoogden we het debat te voeden met kennis over aantallen en verspreiding van de verschillende soorten. Wat we niet konden bedenken was dat de presentatie van de Ganzen Vogelbalans zou samenvallen met het ontploffen van dit moeizaam tot stand gekomen akkoord. Of er sprake is van een oorzakelijk verband laat ik graag aan anderen over...

Wat de Vogelbalans vooral laat zien, is dat er dankzij de ganzen- en watervogeltellingen veel bekend is over de aanwezigheid van ganzen in de winter. Aan de hand van systematische tellingen is ook een schatting gemaakt van het broedsucces van de hier overwinterende soorten. Zoals we vaker zien bij een al jaren stijgende populatieomvang, neemt het broedsucces van bijna alle onderzochte soorten af; alleen bij de Kleine Rietgans is dat (nog?) niet het geval.

We hebben recent ook een analyse afgerond van het gebruik door ganzen van de aangewezen foerageergebieden. De resultaten daarvan vormen een belangrijke basis voor de evaluatie van het opvangbeleid zoals dat in 2005 is ingezet.

Maar wat vooral opvalt bij de analyses die ten grondslag liggen aan de Vogelbalans, is dat er weinig bruikbare informatie is over de ganzen in de zomer. Uiteraard wordt de ontwikkeling van 'zomerganzen' gevolgd in het meetnet broedvogels én in de atlas, maar het geven van een onderbouwd beeld van de aantallen is lastig. Ook goede cijfers over de jongenproductie zijn er nauwelijks, terwijl deze cijfers van groot belang zijn voor de evaluatie van de genomen maatregelen en daarmee voor een verstandig ganzenbeleid. Het opvangbeleid noch het G7-Ganzenakkoord hebben in die situatie verandering gebracht.

Nu het ganzenakkoord niet langer van kracht is en er dus weer nagedacht moet worden over het beleid voor onze ganzen, is er opnieuw alle aanleiding om die tellingen te gaan organiseren. Het is daarbij cruciaal dat niet alleen de aantallen worden geteld, maar dat ook het percentage jongen in gezinnen in de nazomer (betrouwbare maat voor reproductie) en het terreingebruik worden meegenomen in gestandaardiseerde tellingen. Wij zullen het belang van deze cijfers voor zorgvuldig en effectief natuurbeleid en beheer onder de aandacht brengen van provincies en terreinbeheerders. Ondertussen hoop ik dat u volop geniet van massaal overtrekkende formaties Kolganzen, druk foeragerende Brandganzen en het waakse gedrag van Kleine Rietganzen. Tenslotte kun je die belevingen vrijwel nergens ter wereld zo goed ondergaan als hier.

● *Theo Verstrael*

Agenda 2014

Jaar van de Spreeuw

Januari

(11) Slaaplaatsstelling ganzen- en zwanen (18) Midwintertelling, telling van monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling, integrale Waddentelling (19-20) Tuinvogeltelling Sovon & Vogelbescherming

Februari

(8) Slaaplaatsstelling Wulp (15) Watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling (22) Steekproeftelling Wadden, Slaaplaatsstelling Grote Zilverreiger & Aalscholver

Maart

(1) Geen broedvogelformulieren ontvangen? Neem contact met Sovon op. (15) Watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling, Slaaplaatsstelling Grutto, Scholekster, Kemphaan (22) Steekproef-, en ganzen- en zwanentelling Wadden

April

(5) Slaaplaatsstelling Grutto, Scholekster, Kemphaan (12) Watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling (19) Steekproeftelling Wadden, telling Brandgans en Rotgans

(Linksboven) Brandganzen.
Foto: Arie Ouwerkerk

Midwintertelling van watervogels in januari 2013: weer tijdens een weersomslag

Kleine Zwanen, ditmaal weer wat talrijker, 2 januari 2010. Foto: Hans Gebuis

Pijlstaarten. Foto: Hans Gebuis

Tussen 11 en 14 januari 2013 gingen ongeveer 1600 vogelaars op pad om watervogels te tellen. Dit was voor de 47e midwintertelling, die onderdeel is van een internationaal initiatief om de overwinterende watervogels in de hele flyway in kaart te brengen. Zoals de afgelopen jaren al vaker voorkwam, viel de telling samen met een omslag naar een kouder weertype. Zorgde dit voor vorsttrek of een influx van wintergasten?

Normaal winterweer

De winter van 2012/13 ging als 'normaal' de KNMI-boeken in. Het was de vijfde winter op rij met een gevoelige vorstperiode. November verliep volgens het boekje. December startte vrij koud, maar een zuidwestelijke stroming stuwde de temperaturen behoorlijk op. Op 23 december was het in Limburg zelfs bijna 14°C. Zoals we de laatste jaren vaker zagen, vond er rond de telling een stevige koude-inval plaats: vanaf de vrijdag voor het telweekend duikelden de temperaturen en tijdens het weekend zaten we in een overgangsfase naar zeer koud winterweer. Het was echter prachtig om te tellen met redelijk wat zon en weinig wind. Na de telling viel er sneeuw en werd het pas echt koud: in De Bilt werd een reeks van 12 ijsdagen vastgesteld (maximumtemperatuur beneden nul). Van vorsttrek was tijdens het telweekend nog geen sprake, maar vlak daarna kwam deze goed op gang.

Stijgers, dalers en gelijkblijvers

Bij de telling in januari 2013 werden in totaal 5,2 miljoen watervogels geteld. Dat zijn er een dikke 400.000 minder dan bij de vorige telling, maar desondanks het op twee na beste resultaat ooit.

Dit jaar werden van 53 soorten meer dan 1000 exemplaren geteld (tabel 1). Bij een derde (18) waren de aantallen vergelijkbaar (<10% verandering) met het vijfjarig gemiddelde, bij 23 was het aantal hoger en bij 12 juist lager. Soorten met relatief hoge aantallen hadden dus de overhand, maar dat zou een week later anders zijn geweest omdat het deels gaat om soorten die bij kouder weer verder trekken. De grootste winnaars waren Kleine Canadese Gans (+166%), Pijlstaart (+110%) en Kievit (+89%), waarbij de aantallen van de laatstgenoemde niet bijzonder hoog waren, maar wel veel hoger dan in de voorgaande winters met veel wegtrek. Hetzelfde geldt voor nummer vier, de Goudplevier. Grote verliezers waren Kleine Rietgans (-81%), Grote Mantelmeeuw (-62%) en Tureluur (-39%). De telling van de Zwarte Zee-eend, slechts

11.500 exemplaren, was incompleet. Het gebied waar zich vorig jaar de meeste vogels ophielden (Noordzeekust ten noorden van Ameland, Schiermonnikoog en Rottum), bleef ongeteld.

Duikers, futen, aalscholvers en reigers

Roodkeelduikers waren met 387 exemplaren mager vertegenwoordigd, maar kort na de telling passeerden spectaculaire aantallen de trektelposten langs de kust. Dat er relatief weinig Futen waren, past in de afnemende trend sinds begin deze eeuw.

Aan de toename van de Aalscholver sinds het begin van de tellingen in 1976 lijkt een einde te komen. Grote Zilverreigers namen voor de eerste maal niet toe, een voorbode van stabilisatie? Ten opzichte van 2012 - toen een licht herstel inzette na twee koudere winters - was het aantal Kleine Zilverreigers bijna gehalveerd. Vermoedelijk heeft de ferme koude in februari 2012 veel vogels de das om gedaan. Hetzelfde verhaal geldt voor de Blauwe Reiger.

Zwanen en ganzen

Verheugend was het aantal Kleine Zwanen. Na het dieptepunt vorig jaar werden er weer bijna 8900 geteld, het hoogste totaal sinds 2009. Het accent lag op de Randmeren, de Veenkoloniën, de Zuid-Hollandse veenweiden en West Zeeuws-Vlaanderen. Ook Wilde Zwanen kwamen iets boven het gemiddelde uit, met aardige groepen in Drenthe en Groningen. De 927 getelde Kleine Rietganzen vormen een dramatisch mager resultaat. Veel exemplaren zaten in Denemarken.

Het aantal Kolganzen daalde licht ten opzichte van voorgaande jaren. Na een piek tussen 2006 en 2009 lijkt de stand op iets lager niveau te stabiliseren. Was het aantal Grote Canadese Ganzen vorig jaar nog spectaculair gestegen, dit jaar bleef de teller op vrijwel hetzelfde niveau steken. Dat kan niet gezegd worden van de Kleine Canadese Gans, maar hierbij speelt grotere bekendheid met de soort wellicht een rol.

Tabel 1. Getelde aantallen in januari 2013 (voorlopige cijfers) in vergelijking met het gemiddelde van de voorgaande vijf midwintertellingen (afgerond). Met groen is aangegeven indien het aantal >10% hoger is dan het vijfjarige gemiddelde, in zwart wanneer er geen of amper verandering is en in rood indien het aantal >10% lager is dan het gemiddelde. Weergegeven zijn de soorten met meer dan 1000 ex. in januari 2013.

Nederlandse naam	2013	gemiddelde 2008-2012
Knobbelzwaan	24.181	27.500
Kleine Zwaan	8.856	7.900
Wilde Zwaan	3.044	2.700
Toendrarietgans	151.947	191.000
Grauwe Gans	388.430	332.900
Soepgans	8.506	9.600
Kolgans	748.791	764.000
Kleine Canadese Gans	2.412	900
Grote Canadese Gans	25.734	19.200
Brandgans	624.459	514.100
Rotgans	59.751	36.200
Nijlgans	18.477	16.500
Bergeend	71.512	46.100
Tafeleend	29.682	22.300
Kuifeend	151.504	139.400
Topper	69.128	73.900
Eider	87.442	74.300
Zwarte Zee-eend	11.457	28.700
Nonnetje	3.223	3.400
Brilduiker	10.832	10.300
Grote Zaagbek	6.713	10.800
Middelste Zaagbek	7.223	7.800
Krakeend	37.800	30.000
Smient	633.877	636.900
Slobeend	8.917	5.100
Wilde Eend	354.944	334.900
Soepeend	10.597	14.200
Pijlstaart	33.035	15.700
Wintertaling	43.556	31.000
Aalscholver	27.915	25.300
Grote Zilverreiger	2.363	1.400
Blauwe Reiger	5.299	5.800
Dodaars	3.994	3.400
Fuut	12.430	14.600
Geoorde Fuut	1.187	1.100
Waterhoen	9.314	13.300
Meerkoet	213.710	225.300
Scholekster	158.200	161.400
Kluut	1.909	2.600
Goudplevier	46.368	26.100
Zilverplevier	26.770	19.100
Kievit	133.298	70.400
Kanoet	91.956	52.400
Drieteenstrandloper	10.254	10.300
Bonte Strandloper	208.509	217.000
Rosse Grutto	65.898	53.900
Wulp	140.589	144.600
Tureluur	7.297	11.900
Steenloper	5.165	4.800
Kokmeeuw	188.073	185.900
Stormmeeuw	170.555	179.100
Zilvermeeuw	64.287	102.600
Grote Mantelmeeuw	2.542	6.700

Er werden bijna 60.000 Rotgansen geteld, een aantal dat alleen in 1994 werd overtroffen. Hoewel het (nog) niet echt koud was, verbleven er toch 71 Witbuikrotgansen in ons land.

Eenden en rallen

Werden er een jaar eerder al veel Bergeenden en Pijlstaarten geteld, de ruim 71.000 resp. 33.000 van januari 2013 vormden een record. Slobeend en Wintertaling waren relatief talrijk, vooral in het zuidwesten van het land. Beide grondeenden vonden het nog niet zo nodig om verder zuidelijk te trekken. Wellicht was dat een paar dagen later anders...

De Tafeleend kwam uit op bijna 30.000, een niveau dat sinds 2008 niet meer gehaald was. Bij Kuifeend en Topper verschilden de aantallen weinig van het vijfjarig gemiddelde. De Eider lijkt weer een beetje in de lift te zitten, met de laatste twee jaar de hoogste aantallen sinds 2005. Grote Zaagbekken waren vrij schaars, wat niet verwonderlijk is omdat de Oostzee nog amper bevroren was.

Een zorgenkindje is het Waterhoen dat na 2009 een flinke tik kreeg. Veel stabielier is de stand van de Meerkoet.

Steltlopers, meeuwen en Zeekoeten

Het aantal Scholeksters zat op het vijfjarig gemiddelde, maar dat kan de halvering op de langere termijn niet verbloemen. Kluten deden het vrij slecht. De midwinteraantallen schommelen onder invloed van de weersituatie maar nemen op de lange termijn toe. Goudplevieren waren weliswaar schaarser dan in het piekjaar 2012, maar nog altijd relatief talrijk, onder meer langs de Friese Waddenkust en rond het Grevelingenmeer. Vergeet echter niet dat het vijfjarig gemiddelde aan de lage kant is vanwege de voorgaande vorst winters, net als bij de Kievit.

De toename van Kanoeten lijkt te wijzen op een verbeterd voedselaanbod in de Waddenzee. Bonte Strandloper, Drieteen-

strandloper en Wulp zaten keurig op het gemiddelde, de Rosse Grutto kwam er net als vorig jaar een stuk bovenuit. IJslandse Grutto's overwinteren in behoorlijk constante aantallen - enkele honderden exemplaren - in de Zoute Delta, maar ditmaal ging het maar om 104 getelde vogels. In dat licht is het opvallend dat overwinterende Tureluurs, eveneens afkomstig uit IJsland, tot de grootste verliezers behoren met een afname van 39% ten opzichte van het gemiddelde.

Terwijl Kok- en Stormmeeuw zich aan het gemiddelde boekje hielden, waren Zilvermeeuw en Grote Mantelmeeuw relatief schaars. Was vorig jaar de Drieteenmeeuw - nu weer in normaal aantal aanwezig - de grote winnaar, in 2013 was dat de Zeekoet met 361 exemplaren.

Oproep

Zonder de, vaak vrijwillige, tellers kon dit verhaal niet geschreven worden. Bent u door dit verhaal enthousiast geworden? We zijn altijd op zoek naar nieuwe tellers. De midwintertelling is de meest eenvoudige watervogeltelling. Deze vindt maar één keer per jaar plaats en men hoeft er helemaal niet ver voor op pad te gaan (maar het mag natuurlijk wel). Ook juffers en wateren in een stad of dorp zijn interessant! Mensen die mee willen doen, kunnen via het digitale portaal <http://s1.sovon.nl/default.asp?id=853> kijken welke gebieden vacant zijn en deze ook claimen. Vanzelfsprekend is opgave ook mogelijk bij een van de regio-coördinatoren of de landelijk coördinator.

Iedereen bedankt

Heel veel dank gaat uit naar alle tellers die in januari 2013 de moeite namen om één of meer gebieden te tellen. Ook de instituten en terreinbeheerders, die gegevens van vaak grote en belangrijke gebieden beschikbaar stelden, worden hartelijk bedankt.

> sovon.nl/Midwintertelling2014

● Menno Hornman & Erik van Winden

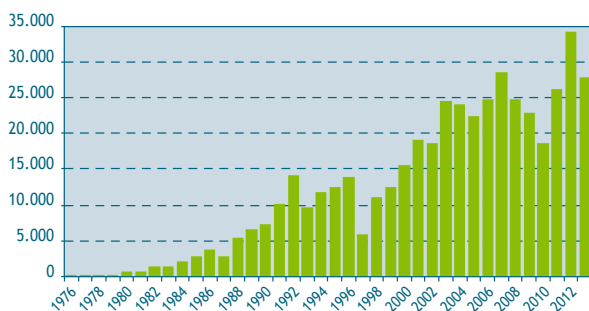
Vogels meten in het boerenland: doe mee met MAS!

IJslandse Grutto, 5 april 2010.
Foto: Hans Gebuis

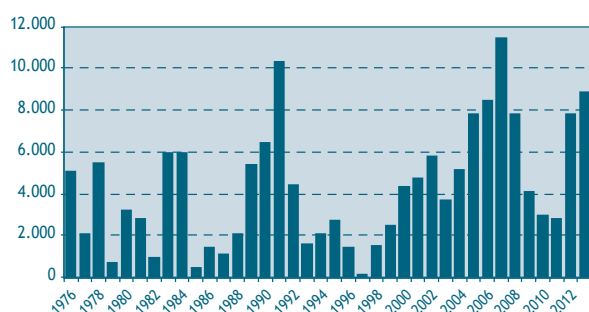
IJslandse Grutto, 2 april 2010.
Foto: Hans Gebuis

Groep Patrijzen
in de Liemers (Gld).
Foto: Michel Geven

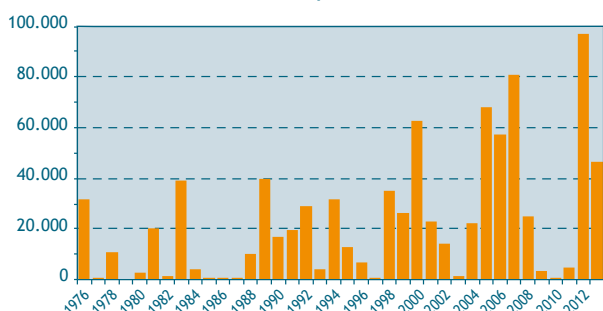
Aalscholver

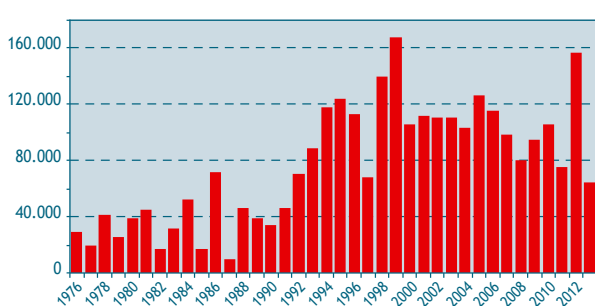
Slobeend

Goudplevier

Zilvermeeuw

Figuur 1. Getelde (voorlopige) aantallen van Aalscholver, Slobeend, Goudplevier en Zilvermeeuw tijdens de Midwintertellingen van 1976-2012. De telspanning kan van jaar tot jaar wat variëren.

Dat vogels tellen een boeiende bezigheid is, hoeven we actieve Sovon-vrijwilligers niet uit te leggen. Met het legertje tellers lukt het al jaren om middels het Broedvogel Monitoring Project (BMP) een prima steekproef van onze broedvogels bij elkaar te tellen. Daardoor kunnen we de trend van onze broedvogels in de meeste landschappen goed volgen. In het stedelijk gebied bleek het BMP minder aan te slaan, reden om hier een qua veldwerk wat eenvoudiger project op te starten: het Meetnet Urbane Soorten (MUS). Enkele jaren geleden bleek dat er nog een belangrijke habitat niet goed uit de BMP-verf komt: het agrarisch gebied, en dan vooral het gewone boerenland buiten de op weidevogels gerichte reservaten.

In samenspraak met belangrijke partners als enkele provincies en de in Groningen en omgeving zeer actieve Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief, is een op MUS gelijkende punt-telmethode ontwikkeld. Hiermee kunnen ontwikkelingen in de broedvogelstand van regulier boerenland gevolgd worden: het Meetnet Agrarische Soorten, kortweg MAS. Vanaf het voorjaar van 2014 zal het MAS voor vrijwilligers in het hele land worden uitgerold. Dat betekent dat iedere geïnteresseerde vogelaar een bijdrage kan leveren.

Hoe gaat dat in zijn werk? Binnenkort komt er een 'claimkaart' beschikbaar op de Sovon-website. Via deze kaart kunt u individueel of met een telgroepje minstens 8 telpunten reserveren. Alle telpunten zijn gelegen in gewoon boerenland, het MAS is immers alleen voor deze habitat

bedoeld. Telt u een weidevogelgebied op de BMP-wijze: dan adviseren we u om daarmee verder te gaan.

Het veldwerk voor het MAS bestaat per telpunt uit vier bezoeken tussen 1 april en 15 juli. Per bezoek wordt precies 10 minuten geteld, verdeeld over twee periodes van 5 minuten. Net als bij een BMP-telling tekenen we alle vogels die (mogelijk) territoriaal gedrag vertonen in op een kaart. Het verschil is dat we per telpunt vanaf één vaste plek tellen en een maximale waarnaemafstand van 300 meter aanhouden. Aan elke waarneming wordt – ook conform BMP – een broedzekerheidscode toegekend. Waarnemingen van Zoogdieren kunnen worden vastgelegd en worden door Sovon doorgegeven aan de Zoogdierverseniging.

De invoer van de telgegevens geschiedt geheel via de Sovon-website.

Meer weten? Ga naar sovon.nl/mas.

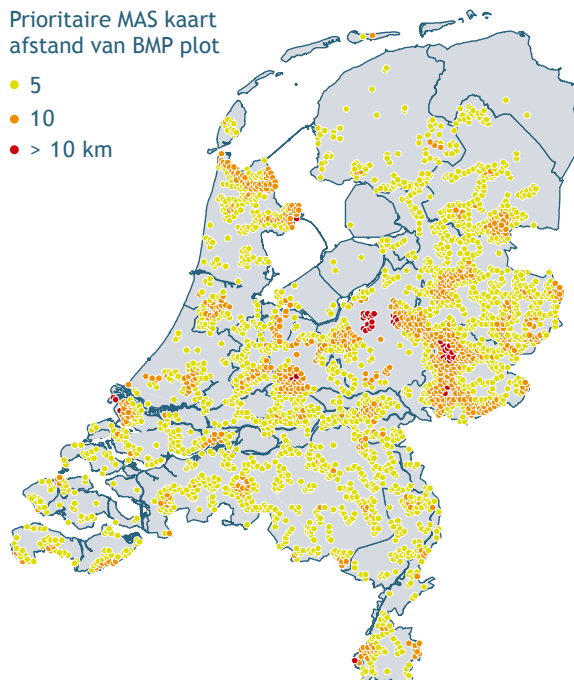
Desgewenst komen we graag langs bij uw Vogelwerkgroep om meer uitleg te geven over het MAS en over de keuze tussen MAS en BMP. Ook het geven van een MAS-cursus behoort tot de mogelijkheden. Interesse? Neem contact op met ondergetekende.

> sovon.nl/MAS

● Jan-Willem Vergeer

Prioritaire MAS kaart
afstand van BMP plot

- 5
- 10
- > 10 km

Overzicht van vacante MAS punten in Nederland. MAS-tellingen zijn vooral daar gewenst waar de afstand tot bestaande BMP plots het grootst is.

Adopteer een camera-nestkast in het Jaar van de Spreeuw

Al behoort de Spreeuw tot de meest algemene soorten ter wereld, in Nederland neemt hij als broedvogel sterk in aantal af. De precieze oorzaken van de achteruitgang zijn nog niet bekend. Mede daarom hebben Sovon en Vogelbescherming 2014 uitgeroepen tot het Jaar van de Spreeuw.

Het broedsucces en percentage jongen dat het eerste jaar overleeft, lijken van invloed te zijn op de achteruitgang. De kennis hierover is echter beperkt. Ook willen we weten of er verschil bestaat in broedsucces tussen stadse en boerenlandspreeuwen. Daarom hebben we het plan om in 2014 ca. 100 broedparen in nestkasten nauwkeurig te volgen met camerabeelden. Hiervoor zoeken we vrijwilligers.

Vogelbescherming wil, in samenwerking met Vivara, de cameranestkasten in bruikleen geven, in ruil voor het doorgeven van broedgegevens. Wil je meedoen en heb je interesse in een cameranestkast voor Spreeuwen? Laat ons dit dan weten via het contactformulier op www.jaarvandespreeuw.nl.

Vereisten voor deelname aan het project:

- Kansrijke locatie waar al spreeuwen broeden (in 2013)
- Tijd en bereidheid om bij voorkeur dagelijks, maar minimaal 2x per week van 15 maart t/m 1 juli de beelden te bekijken en waarnemingen door te geven.

> sovon.nl/jaarvandespreeuw

Spreeuw. Foto: Jouke Altenburg

Veertig jaar Sovon

In 2013 is Sovon vier decennia oud.

Dat laten we niet onopgemerkt voorbijgaan. Op een vaste plek op de website wordt dit jaar regelmatig teruggekeken op deze periode.

Naast een schets van het tijdsbeeld passeren bijzondere gebeurtenissen de revue, krijgen de vogels van toen en nu aandacht en komt iemand aan het woord die over de betreffende tijd veel te melden heeft.

De jubileumverhalen gaan we bundelen in een boekje. Dit jubileumboekje gaat maart/april verschijnen. Het gaat € 12,50 kosten, maar is nu bij voorintekening voor € 7,50 te bestellen via 40jaarsovon.nl

De spreeuwenstand gaat vanaf eind jaren zeventig achteruit. Over de periode 1984-2012 nam de Nederlandse broedpopulatie met gemiddeld 4% per jaar af. Daardoor resteert momenteel minder dan 40% van de populatie van medio jaren tachtig. In de laatste tien jaar is de negatieve trend wat afgezwakt, maar bedraagt nog steeds meer dan 2% per jaar. Hiermee stevent de Spreeuw hard af op een plek op de volgende Rode Lijst.

Ook in omliggende landen gaat het slecht met de Spreeuw. Op Europees niveau is de soort in de periode 1980-2011 met 52% afgenomen.

Zeldzame broedvogels in 2013: de eerste Kuifaalscholwers en de laatste Kuifleeuweriken.

Recordjaar Oehoe. Juvenielen in een groeve in Zuid-Limburg, 12 mei 2012. Foto: Stef van Rijn

In november kwamen traditiegetrouw de Broedvogel-districtscoördinatoren bij elkaar, dit keer in Oostkapelle ZI. Hieronder een greep uit de broedvogelnieuwtjes vanuit het Meetnet Broedvogels, aangevuld met informatie van o.a. Waarneming.nl en Dutch Birding. Een deel van de gevallen is nog niet geverifieerd en het overzicht is natuurlijk nog niet volledig. In het broedvogelrapport is te zijner tijd alles na te lezen waarbij ook zeldzame broedvogels die hieronder niet zijn vermeld zullen worden opgenomen zoals Eider, Kleine Zilverreiger, Slechtvalk, Strandplevier en Velduil.

In 2005 vestigde de **Wilde Zwaan** zich, onverwachts, als broedvogel in ons land. In 2013 werden voor het eerst twee broedpogingen gemeld, beide in Drenthe. Van het 'vaste' paar mislukte het broedgeval op het moment dat er vier eieren in het nest lagen. Een nieuw paar bouwde een (nagenoeg) volledig nest, maar het is niet te achterhalen of er eieren zijn geproduceerd. In Natuurpark Lelystad bracht een niet-wild paar één jong groot dat vrij rond kan vliegen.

In Friesland kwamen opnieuw minimaal twee paren **Nonnetjes** tot broeden in het gebied waar de soort zich in 2010 vestigde (2010-12 resp. 1, 4 en 3 broedgevallen).

Bijzonder zijn ook de waarnemingen van een vrouwtje **Brilduiker** met 4 jongen (Vaassen Gl), een vrouwtje **Smient** met 6 jongen (Wekerom Gl) en de nestvondst van een **Pijlstaart** (De Kreupel NH).

Zoals bekend staat het 'Nederlandse' **Korhoen** op punt van uitsterven op de Sallandse Heuvelrug en daarmee in ons land. In 2013 waren er waarschijnlijk nog 2 'Nederlandse' hanen en 2-4 hennen aanwezig. In een poging de soort voor ons land te behouden werden in 2012-13 30 Zweedse vogels bijgeplaatst.

Eén van de hoogtepunten van 2013 was het eerste **Kuifaalscholwer**-broedgeval nabij Neeltje Jans in Zeeland. In 2012 bouwden ze er al een nest, zonder te broeden, in een aalscholverkolonie op een stenen strekdam. Gedurende het voorjaar van 2013 verbleven er vier paren: twee baltsende paren, een paar met nestbouw (geen eieren) en een paar dat echt tot broeden kwam. Na 19 of 20 dagen broeden werd het nest verlaten. Van het paar dat niet verder kwam dan nestbouw was één vogel in 2009 geringd in Schotland (zie verder Sovon-Nieuws 2013-3: 20). In de kolonie broedden bovendien voor het zesde opeenvolgende jaar **Grote Aalscholwers** (2013 2 paren), waarmee dit voor deze ondersoort de enige jaarlijkse broedplek in Nederland is.

Bijzonder was een mannetje **Woudaap** in de stad Dordrecht. De vogel werd vanaf

een balkon van een flat ontdekt en was er vier weken roepend aanwezig.

In de Oostpolder in het Zuidlaardermeergebied Gr bouwde een paar **Grote Zilverreigers** een nest (onbekende inhoud).

Voor het derde opeenvolgende jaar waren er broedgevallen van **Zwarte Wouwen** in zowel Zuid-Limburg (2 uitgevlogen jongen, geringd) als oostelijk Noord-Brabant (1 uitgevlogen jong). In de Emmericher Ward, net in Duitsland bij Spijk Gl, broedde eveneens een paar.

Een broedgeval van **Rode Wouwen** in een gemengd beuken-eikenbos in Twente mislukte eind mei waarschijnlijk in de eifase. In de Achterhoek werd een territorium gemeld.

Het succesverhaal van de **Zeearend** kreeg een vervolg met broedgevallen in het Lauwersmeer (2 jongen geringd), de Oostvaardersplassen (nieuw nest; 2 jongen die niet zijn geringd), het Roggebotbos Fl (1 jong geringd) en de Biesbosch (2 jongen, niet geringd). Met 7 uitvliegende jongen was 2013 het beste jaar voor de soort sinds de vestiging in 2006 (in 2006-12 resp. 1, 1, 2, 1, 1, 3 en 5 jongen). Twee of drie jonge paartjes elders bouwden nog geen nest maar hun gedrag (zoals afbreken van takken) geeft goede hoop voor de komende jaren.

Roepende **Klein Waterhoenders** werden gehoord in de Easterskar Fr, De Wieden Ov (2) en De Onlanden Dr (2) terwijl **Kleinst Waterhoenders** riepen in De Onlanden (9), De Wieden (3), Waverhoek nabij Waverveen Ut (maximaal 3) en Schokland Fl (1).

Kraanvogels broedden voor het 13^e jaar in het Fochteloërveen Fr/Dr (4 paren waarvan 3 succesvol) en voor het tweede achtereenvolgende jaar succesvol in het Dwingelderveld (1 paar).

Een paartje **Oeverlopers** met jongen bij Markelo Ov betekende een primeur voor Twente. Oeverlopers met jongen werden ook gemeld langs de Waal bij Waardenburg en Lent Gl.

De voor zover bekend enige broedplek van de **Dwergmeeuw** was opnieuw het eiland De Kreupel in het IJsselmeer (alarterende vogels). Een zeker broedgeval is er tussen de duizenden meeuwen en sterns heel lastig vast te stellen. De soort ontbrak hier de laatste tien jaar alleen in 2005 en 2008, in de andere jaren werden tot drie (2009) paren gemeld.

In 2012 broedde een (al dan niet helemaal zuivere man) **Pontische Meeuw** gepaard met een Zilvermeeuw in een kolonie Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen bij de stuw in de Nederrijn bij Amerongen Ut. Er vloog één jong uit, een primeur voor Nederland. Op hetzelfde stuweland werden in 2013 verschillende gemengde broedgevallen aangetroffen. Het paar Pontische Meeuw x Zilvermeeuw was opnieuw succesvol en bracht twee jongen groot. Bij een tweede paar, bestaande uit een **Geelpootmeeuw** x hybride Pontische Meeuw (nakomeling van Pontische Meeuw en waarschijnlijk Zilvermeeuw), vlogen eveneens twee jongen uit waarvan er één kon worden geringd (o.a. afgelezen op 19 oktober in Katwijk ZH; R.J. Buijs). In 2013 bleken maar liefst drie Geelpootmeeuwen gepaard met een andere soort: Kleine Mantelmeeuw (1 hybride jong), Zilvermeeuw (3 hybride jongen) en Zilvermeeuw (1 hybride jong; meer informatie op <http://birdingwageningen.blogspot.nl>). De nakomelingen van deze paartjes, en een deel van de adulte vogels, zijn voor de echte 'meeuwenfreaks' een uitdaging maar voor anderen een flink probleem. In een komend nummer van Sovon-Nieuws meer aandacht voor de herkenning en het voorkomen van Pontische Meeuwen in ons land.

In het Zuidlaardermeergebied vestigde zich voor het tweede opeenvolgende jaar een kolonie **Witwangsterns**. Er werden 11 broedgevallen gemeld (2012: 26). Niet eerder broedde de soort twee opeenvolgende jaren in ons land, eerdere broedgevallen zijn alleen bekend uit 1938 (9), 1945 (9), 1958 (15), 1965 (7), 1997 (1) en 1999 (1).

De Oehoewergroep Nederland bracht het recordaantal van 16 **Oehoe**-territoria in beeld, verdeeld over Overijssel (territorium), Gelderland (nest met 2 jongen), Noord-Brabant (2 nesten met elk 2 jongen), Limburg (5 territoria en 7 nesten waarvan er 2 mislukten; in de overige 5 nesten werden 14 jongen geteld). In de Beekse Bergen NB bracht een niet uit het park afkomstig paar een jong groot. Het vrouwtje zal op zoek moeten gaan naar een nieuwe part-

ner aangezien het mannetje werd opgegeten door de Hyena's.

In Oranjezon op Walcheren zong in juni minimaal 10 dagen lang een **Nachtzwaluw**. Op de laatste dag was een tweede vogel (waarschijnlijk vrouwtje) aanwezig. De soort verdween in de jaren zeventig van de vorige eeuw als broedvogel uit Zeeland. Eén van de laatste territoria was eveneens in Oranjezon (1974). In de Hollandse duinstreek werden in 2013 territoria bekend in Meijndel ZH (1) en nabij Schoorl NH (8).

Met twee zekere **Bijeneter**-broedgevallen was het opnieuw een mooi jaar voor deze zuidelijke soort. In Drenthe deed een paar twee pogingen; de eerst keer kwamen de eieren buiten de nestholte terecht, na een tweede poging in augustus bleven 4 eieren in het nest achter. Op Ameland vestigde zich voor het eerst een paartje waarbij in augustus 2 jongen uitvlogen. Sinds 2001 ontbrak de soort alleen in 2003-04 en 2009 als broedvogel in ons land terwijl de soort in de 20^e eeuw alleen in 1964-65 en 1983 broedde.

In de Achterhoek duiken de laatste jaren regelmatig langdurig roepende **Hoppen** op. Om ze te verleiden te gaan broeden, lagen afgelopen voorjaar speciale nestkasten klaar met het doel deze op te hangen op een plek waar een vogel zich vestigde. Het bleef dit keer echter bij een losse waarneming. In Limburg werden meerdere vogels gehoord maar in tegenstelling tot 2012 (2 of 3 uitgevlogen jongen) ontbraken aanwezigingen voor een broedgeval.

Middelste Bonte Spechten zetten hun opmars voort. Op de Veluwe werden 27 territoria gevonden (2012: 13). De verdubbeling is waarschijnlijk een combinatie van daadwerkelijke toename en extra telinspanningen. De Twentse populatie groeide naar 175 paren (2012: 153) en ook elders in Overijssel nam de soort toe. In Limburg werden 150 territoria opgetekend, exact gelijk aan 2012. In de directe omgeving van Nijmegen werden 12 territoria gevonden (2012: 10). Opvallend zijn twee roepende mannetjes nabij Huizen NH en één in de Brabantse Biesbosch.

Op twee plaatsen werden **Noordse Kauwen** gemeld die gepaard waren met een 'gewone' Kauw: Oegstgeest ZH (nestbouw onder een brug) en Burgum Fr (voedseltransport naar nest in schoorsteen).

In Hoek van Holland en Den Haag werden in totaal 9 **Huiskraai**-territoria gevonden, waarbij twee geslaagde broedgevallen

in totaal 2-3 uitgevlogen jongen opleverden. Details worden later gepubliceerd.

Buiten de bekende 'historische' regio's zoals Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug werden broedpogingen of territoria van **Raven** gemeld in bijvoorbeeld Friesland (2), ZW-Drenthe (5 paren, geen nesten), de Achterhoek (5, waarvan 4 succesvol), Twente (sterke toename tot 5), Flevoland (3), het Gooi NH (4), nabij Uden NB (3 jongen), Wassenaar ZH en De Hamert Lb. Een pleisterende en soms ook alarmerende vogel op de Brabantse Wal bleef waarschijnlijk ongepaard en betrof mogelijk een geringde 'escape'.

De allerlaatste **Kuifleeuweriken** hielden dit voorjaar nog stand in Venlo (regelmatig twee vogels in maart-begin juni) en 's Hertogenbosch (zingend in april-juni en september) en haalden daarmee net de telperiode van de Vogelatlas. Controle van bekende plekken in Eindhoven leverde niets op.

Cetti's Zangers werden voor het eerst sinds lange tijd territoriaal gemeld in de oostelijke helft van Noord-Brabant ('s Hertogenbosch) en in de provincie Utrecht (Kockengen en rand Utrecht-stad).

De **Grote Karekiet** deed het erg slecht in het Oostelijk Vechtplangebied (11 territoria, was 25-30 in laatste 12 jaren). In de Noordelijke Randmeren (Drontermeer, Vossemeer, Ketelmeer en Zwarte Meer) stokte de teller bij 62 territoria, ruim onder het niveau van 2011-12 (91 resp. 75) en ook de daljaren 2009-10 (69 resp. 68). In de Biesbosch zongen juist relatief veel vogels (5, sinds de eeuwwisseling 0-2 per jaar).

Graszangers zijn na enkele koudere winters als broedvogel helemaal teruggedrongen tot het Verdrongen Land van Saefinghe ZI (minimaal 5 territoria).

Mocht u nog gegevens van zeldzame broedvogels hebben, dan ontvangen wij die graag zo snel mogelijk. Het rapport over 2012 valt komend voorjaar bij alle tellers van zeldzame soorten in de bus als dank voor hun inspanningen.

Tot slot wil ik graag alle districtscoördinatoren, tellers, werkgroepen en terreinbeheerders bijzonder bedanken voor hun inspanningen in 2013.

> sovon.nl/BMP-Z

● Arjan Boele

Winterse Geelgorzen en akkers

Geelgors op graanakker bij Koningsbosch, 3 december 2010. Foto: Ran Schols

Luuk Tinbergen noemde in zijn uit 1943 stammende *Vogels in hun domein* de Geelgors als één van de weinige typische akkervogels. Vermoedelijk kwam de soort overigens, net als nu, ook wel voor op droge heidevelden. In de door Sovon gemaakte Atlas van de Nederlandse Vogels uit 1987 is mooi te zien dat de verspreiding zich het hele jaar beperkt tot de hogere zandgronden, met alleen tijdens de nauwelijks merkbare trek (Geelgorzen zijn meest standvogels) wat waarnemingen op de klei. Akkervogel en standvogel, hoe gaat het met de Geelgors?

Veranderingen in de akkerbouw

Zoals bekend is het er in de Nederlandse akkerbouw in de afgelopen decennia niet vogelvriendelijker op geworden. Percelen werden groter en beter gedraineerd, waardoor er minder marginale randen overbleven. Oogstmachines werden efficiënter (er blijft hoegenaamd geen korrel meer liggen), op de zandgronden maakten rogge en haver plaats voor snijmaïs. Zomergewassen verdwenen ten faveure van wintergewassen, waardoor graanakkers geploegd en ingezaaid de winter ingaan, in plaats van als stoppelveld. Bovendien wordt het meeste werk uitgevoerd door loonwerkers, waardoor het loont om over grote aaneengesloten oppervlakten hetzelfde gewas te verbouwen.

Als gevolg van deze veranderingen zijn achtereenvolgens Ortolaan en Grauwe Gors (afgezien van enkele oprispingen) van de Nederlandse akkers verdwenen en staan Patrijs, Ringmus en Kneu op de Rode Lijst. In dergelijk gezelschap is het verbazingwekkend dat de ontwikkelingen in de landbouw geen vat lijken te hebben op de Geelgors. Zo blijkt uit een analyse met behulp van het Punt-Transsect-Tellingen-project (PTT) van Sovon, dat inmiddels 36 jaar loopt.

het Broedvogel Monitoring Project (BMP). De PTT-index laat sterkere schommelingen zien dan de broedvogeltrend, waarschijnlijk omdat Geelgorzen 's winters meer geclusterd voorkomen en toeval een grotere rol speelt in het gevonden aantal.

In de periode 1983-2012 bestond geen verband tussen de geelgorsindex en het getal van IJnsen, een maat voor de strengheid van de winter. Ook de koudste winter in deze periode (1995/96) leidde niet tot een vermindering van het aantal Geelgorzen. Een onbekend, maar vermoedelijk klein deel van de Geelgorzen trekt bij sneeuwval naar dorpen. Ze bezoeken daar voedertafels, waar ze soms tot in april blijven hangen. De meeste vogels blijven in agrarisch gebied. Hoe dan ook, de Geelgors is waarschijnlijk goed bestand tegen Nederlandse winters.

Warme zomers lijken de soort niet ongewoont, evenals een hoge gemiddelde jaartemperatuur, die significant correleert met de PTT-index ($f=6.7$, $P=0.02$). Sterke toenames volgden echter niet op relatief warme jaren en evenmin waren toenames minder sterk na een kouder jaar. De toename van de Geelgors valt dus samen met een periode van hogere jaartemperaturen, maar wordt er vermoedelijk niet door veroorzaakt.

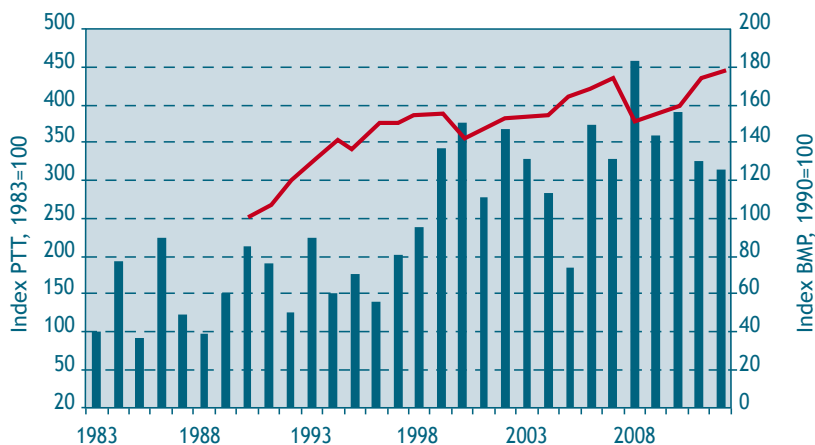
Toename in relatie tot weersomstandigheden?

Tot aan 1997 laat de index van de Geelgors in het PTT (figuur 1) een schommelend beeld zien, maar al snel daarna verdubbelt het aantal. Omdat Geelgorzen nauwelijks trekken, mogen we aannemen dat de toename zich voerdeed in de lokale populatie. Dit wordt bevestigd door vergelijkbare ontwikkeling in de broedtijd, zoals gemeten met

Verschillen binnen Nederland

De toename van de Geelgors bleef beperkt tot Drenthe en Overijssel (significant) en wellicht ook Friesland en Groningen (niet-significant). Alleen in Gelderland gingen de aantallen achteruit (tabel 1). De Nederlandse toename doet zich dus uitsluitend voor in Noord-Nederland en in het bijzonder in Drenthe (en Groningen), waar samen met Limburg de grootste aantallen per route werden waargenomen (tabel 1). Overigens lijkt het de afgelopen vijf jaar in Drenthe weer wat minder te gaan.

De sterke kant van de meeste monitoring-projecten van Sovon is dat er nul-waarnemingen worden vastgelegd, zo ook in het PTT. Hoewel de routes, voor verspreidingsdoeleinden, beter als een raster over Nederland verspreid konden liggen, is door

Figuur 1. Aantalsverloop van de Geelgors tijdens PTT tellingen (staven) eind december. Ter vergelijking de broedvogel-index uit het BMP (rode lijn). Weergegeven zijn de gewogen indexen voor Nederland.

Groep Geelgorzen in het Hamsterreservaat in Mortelshof-Linne, 31 januari 2010. Foto: Ran Schols

het laten zien van de nul-waarnemingen toch een goed beeld te verkrijgen van de verandering in verspreiding (figuur 2).

Bekeken door de oogbaren, lijkt het zwaartepunt in de verspreiding met de jaren verder naar het noorden te verschuiven. Op detailniveau is te zien dat, op de

overgang van Drenthe naar Groningen, de Veenkoloniën aanvankelijk leeg waren. Al in de periode 1996-2004 werden hier op bijna alle routes behoorlijke aantallen Geelgorzen waargenomen. Hetzelfde geldt voor de hoogveenontginningen in Zuidoost-Drenthe.

Tabel 1. Trend van Geelgors in het PTT in 1983-2012 per provincie en gemiddeld aantal waargenomen vogels per route in dezelfde periode. Trends zijn indexen, berekend en beoordeeld door het CBS. Provincies met minder dan 0,1 individuen per route zijn niet weergegeven. Voor deze provincies kon bovendien geen trend worden berekend.

Gebied	Grafiek	Beoordeling trend	N/route
Friesland		Onzeker	0,7
Groningen		Onzeker	4,5
Drenthe		Matige toename (p<0,01)	12,6
Overijssel		Matige toename (p<0,01)	1,5
Gelderland		Matige toename (p<0,05)	2,0
Noord-Brabant		Stabiel	1,3
Limburg		Stabiel	4,9

Oorzaken voor aantalsveranderingen

Veranderingen in de akkerbouw

De veranderingen in de akkerbouw zijn binnen heel Nederland vergelijkbaar. Overall nam het aandeel snijmaïs toe ten koste van granen en recentelijk ook suikerbieten (CBS Statline). Het areaal bouwland nam tussen 1994 en 2012 landelijk af met 2%, in Drenthe met 9%. Na Limburg is Drenthe daarmee de provincie waar het areaal bouwland het snelst verminderde in genoemde periode. Het bouwland is vooral omgezet in hoogproductief grasland, industrieterreinen en woonwijken. Kwalitatieve en kwantitatieve veranderingen in de akkerbouw vallen daarmee af als oorzaak voor de toename van Geelgorzen.

Akkerbeheer ten behoeve van vogels

Om beter voor onze akkervogels te zorgen, zijn vanaf ongeveer 2000 faunaranden in het leven geroepen. Dit zijn stroken langs of rond de akker, ingezaaid met een insect- en vogelvriendelijk zaadmengsel, die doorgaans niet geoogst of geploegd worden. Deze randen trekken met name in de winter grote aantallen zaadetende vogels aan, waaronder Geelgorzen. Daarnaast bestaan er sinds 2008 in Drenthe, Groningen en Flevoland winterveldjes, waar meestal zomergranen worden ingezaaid, die niet worden geoogst. Net als de akkerranden, trekken deze veldjes in de winter grote aantallen Geelgorzen aan.

In Drenthe bedroeg de oppervlakte faunarand in 2002 slechts 7,1 ha. Ze passeerde de 100 ha-grens in 2007 en in 2012 werd 357 ha aan faunarand doorgegeven (Dienst Regelingen). Faunaranden zijn dus pas bedacht toen de geelgorspopulatie zijn groeisput al achter de rug had. Het moment waarop faunaranden een aanzienlijke oppervlakte begonnen te bereiken, valt eigenlijk samen met een periode waarin het de Geelgors volgens de PTT-indexen juist wat minder goed lijkt te gaan.

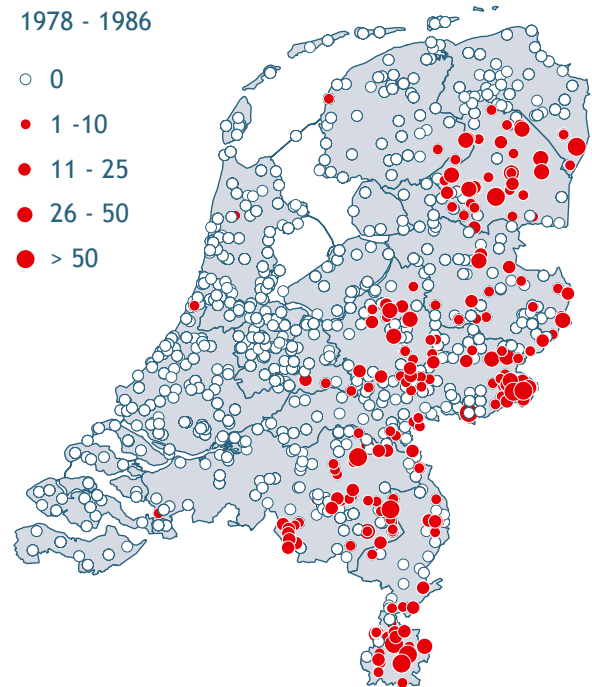
Hetzelfde geldt voor de winterveldjes, waarvan de oppervlakte sinds 2008 groeide tot enkele honderden ha in 2012. Het is niet gezegd dat deze maatregelen geen positief effect hebben op de populatie Geelgorzen, maar vooralsnog is dat niet zichtbaar in het PTT. Hetzelfde kan worden gezegd over de hamsterveldjes in Zuid-Limburg, die iedere winter grote goepen Geelgorzen aantrekken, zonder dat dit heeft geleid tot een toename in deze provincie.

Landschappelijke veranderingen

De draagkracht van een gebied voor een standvogelpopulatie kan worden bepaald door de situatie in soms maar een klein deel van het jaar. Voor de ene soort is dat de winter, voor de ander de broedtijd. Bij de Geelgors is niet bekend of er sprake is van een dergelijke bottleneck.

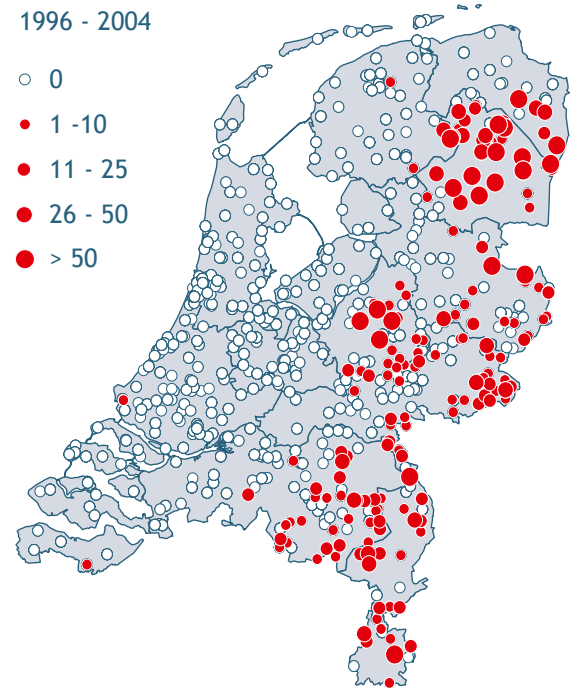
1978 - 1986

- 0
- 1 - 10
- 11 - 25
- 26 - 50
- > 50

1996 - 2004

- 0
- 1 - 10
- 11 - 25
- 26 - 50
- > 50

Figuur 1. Verspreiding van de Geelgors in het PTT (maximum per route) gedurende vier opeenvolgende periodes. Let op de uitbreiding in de veengebieden van Oost-Groningen en in de zuidoosthoek van Drenthe.

Rob Goldbach Publicatie Fonds

Het Rob Goldbach Publicatie Fonds is een speciaal fonds van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Het is ingesteld na het overlijden van ons oud-bestuurslid Rob Goldbach in 2009. Het fonds wordt gevuld door donaties, legaten en een jaarlijkse bijdrage van Sovon.

Wat willen we bereiken?

Met het fonds wil Sovon twee zaken mogelijk maken:

- het schrijven van wetenschappelijke artikelen en andere publicaties over vogelonderzoek. Deze zijn van groot belang voor verdere kennisontwikkeling en -overdracht;
- publicaties door vrijwilligers en/of vogelwerkgroepen uit de achterban van Sovon. Met het fonds wil Sovon een bijdrage leveren aan de totstandkoming van regionale publicaties, zoals een Avifauna, een jubileum-overzicht, e.d.

Recent gesteunde projecten

- *Van IJsdruiker tot IJsgors* van VWG Arnhem e.o.
- *Niet teveel praten, maar doen* - 40 jaar Vogelwacht Uffelte e.o.

Hoe kunt u bijdragen?

U kunt op de volgende manieren helpen:

- een eenmalige donatie;
- een legaat ten name van het Fonds (of Sovon) stellen;
- het Fonds bekend maken bij andere mogelijk belangstellenden. Hiervoor is een folder beschikbaar.

Meer informatie

> sovon.nl/goldbachfonds

Hierboven is er vanuit gegaan dat de Geelgors afhankelijk is van akkers (invloed van veranderende bedrijfsvoering en gewaskeuzes) en dat de bottleneck zich zou voordoen in de winter (invloed van speciale maatregelen voor overwinterende Geelgorzen). Beide factoren leveren geen verklaring voor de aantalsveranderingen.

Stel nou dat Geelgorzen wat minder afhankelijk zijn van akkers dan we denken en dat de bottleneck niet zozeer in de winter ligt als wel in de broedtijd. Misschien maken Geelgorzen meer gebruik van elementen grenzend aan akkers dan we aanvankelijk dachten. Met name van de broedperiode weten we, vanwege het voorkomen op heidevelden en kapvlaktes in bossen, dat Geelgorzen het in die tijd van het jaar ook zonder akkers kunnen stellen.

Vergeleken met pakweg 20 jaar geleden, is het Nederlandse landschap ingrijpend minder open geworden. Het best merkbaar is dit in van origine erg open gebieden, zoals kleipolders maar ook veenkoloniale gebieden. Singels werden ouder, bossen zijn aangeplant en kale erven van (voormalige) boerderijen veranderden in tuinen met opgaande beplanting. Dit zijn ontwikkelingen waar Geelgorzen baat bij kunnen hebben. Blijft wel de vraag waarom dit vooral in het noorden van het land leidde tot een toename en niet bijvoorbeeld in Noord-Brabant, waar ook aanzienlijke oppervlakttes hoogveenontginningen liggen, die echter nooit zo kaal waren als de Gronings-Drentse Veenkoloniën.

Of zou het misschien om geld gaan? Ter vergelijking: op het Friese, Drentse en Groningse zand en veen betaal je voor een hectare bouwland rond 40.000 euro, in de zandgebieden van Gelderland is dat rond 50.000 euro, in Overijssel en Limburg rond 60.000 en in Noord-Brabant rond 70.000 euro (grondprijzen op www.boerderij.nl). Geen perfecte correlaties, maar ook niet ondenkbaar dat de prijs van de grond bepaalt in welke mate er ruimte is voor landschapselementen en Geelgorzen.

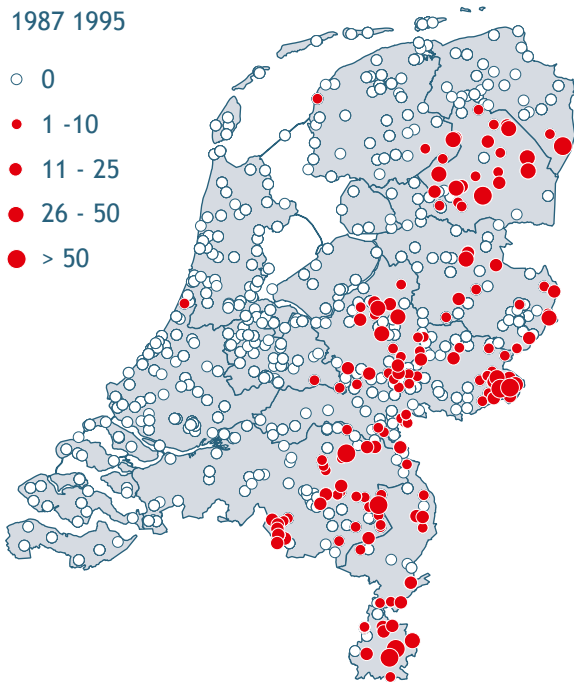
Met dank aan de PTT-tellers, Adriaan Gmelig Meyling en Calijn Plate van het CBS, Henk Jan Ottens van de Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief, Fred Hustings en Boena van Noorden.

> sovon.nl/PTT

● *Willem van Manen*

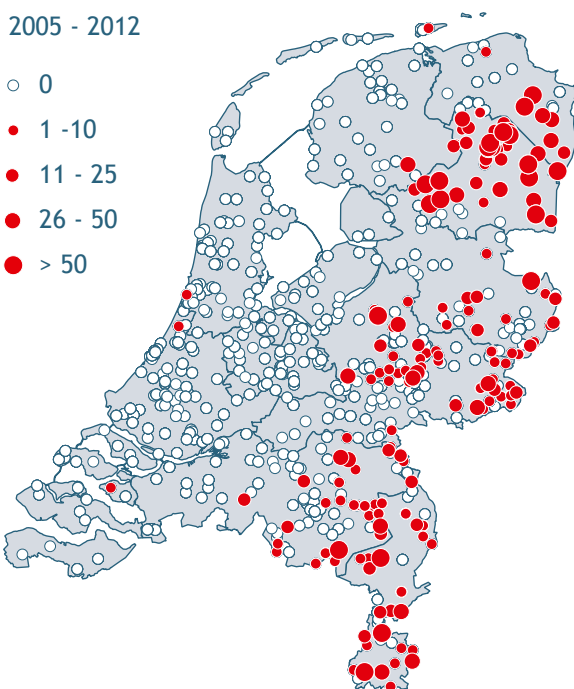
1987 1995

- 0
- 1 - 10
- 11 - 25
- 26 - 50
- > 50

2005 - 2012

- 0
- 1 - 10
- 11 - 25
- 26 - 50
- > 50

Al tijdens zijn studie in Wageningen raakte hij definitief verslingerd aan de Rosse Grutto. Nu, als promovendus aan het NIOZ op Texel, probeert Sjoerd Duijns (Breda, 1976) de voedselkeuzes van deze vogels te begrijpen.

En passant probeert hij ook zijn steentje bij te dragen aan de strijd tegen aantasting van het wad door bijvoorbeeld zoutwinning.

‘Hiermee kan ik als wetenschapper iets terugdoen voor de bescherming’

“Hè, eindelijk weer eens naar buiten”, grapt Sjoerd Duijns als we over een smal paadje door het riet naar de rand van de kwelder bij het Friese buurtschap Westhoek lopen. Aan de horizon vliegen de eerste Bergeenden langs. Dáárvóór zijn we naar deze plek gekomen. “Afgelopen weekeinde, tijdens een boot-telling zaten er al duizenden te ruien, op de plaat, iets verderop, een stuk richting Griend”, vertelt Romke Kleefstra, die deze uitkijkplek voor ons heeft geselecteerd. “Ruiende eenden kunnen enige tijd niet vliegen. Bij een boottelling moet je dan ook heel voorzichtig te werk gaan om de vogels niet te veel te verstoren. Als je te dichtbij komt rennen, zwemmen of duiken ze weg. De vogels die we daar zien vliegen komen misschien van elders om hier de komende tijd ook te gaan ruien.”

Tot genoegen van Duijns zien we ook de nodige Rosse Grutto's foerageren op de drooggevallen plaat voor ons. De promovendus werkt op dit moment hard aan de afronding van zijn proefschrift over de ecologie van deze vogels. “Het experimentele werk zit er al ruimschoots op, dus nu is het vooral veel binnen zitten en schrijven. Ik heb met name gekeken naar de voedsel-ecologie van de Rosse Grutto's. Eén van de opmerkelijke dingen die ik tegenkwam was de reactie van een van de favoriete prooien van de vogels, de wadpieren, op het geprik van de snavels. Vrouwtjes van de Rosse Grutto zijn een slag groter dan de mannetjes. Ze hebben ook langere snavels en kunnen dus dieper gelegen wormen bereiken dan de mannetjes. Maar het blijkt dat die wormen al dat geprik van de vogelsnavels al op afstand kunnen voelen. Als er een Rosse Grutto in de buurt is trekken de wormen zich dan ook dieper terug. Ik heb dat experimenteel zichtbaar gemaakt in een hoge, platte bak met minuscule glazen bolletjes als model voor de wadbodem. Als ik daar wormen in deed en ik ging daar met een nepssnavel in zitten prikken, dan kon ik zien op welke afstand de wormen het onraad voelden aankomen en wat dan hun reactie was.”

De resultaten van het experimentele gepeupel in de bak met doorzichtige korreltjes werden in het veld bevestigd door waarnemingen van foeragerende vogels. Duijns zag dat met name de dames bij hogere dichtheden steeds minder voedselopname hadden “We zagen dat effect al zelfs vanaf twee vogels per hectare wadbodem! Dan zorgt het geprik van de buurvrouw ervoor dat jouw wadpieren ineens een stuk dieper gaan zitten, en je dus meer moeite moet doen om aan je voedsel te komen.”

Behalve experimenteel werk met wormen in doorzichtige bakken in het lab deed Duijns dus ook het nodige veldwerk aan de Rosse Grutto. Op gepaste afstand liep hij achter foeragerende vogels aan, verzamelde hun poep en analyseerde de borstels, kaakjes en andere herkenbare overblijfselen van de prooidieren die deze

IN

DE KLEI

vogels eten. “Ik heb ontdekt dat ze op het wad een enigszins verbazende voorkeur hebben voor wormen. In andere gebieden eten ze ook nog wel schelpdieren, maar hier doen ze het vooral op zeeduizendpoten, wadpieren en andere wormen.”

Zoutwinning

Tussen het promotieonderzoek door heeft Duijns nog een ander rapport geproduceerd dat deze herfst aardig wat stof heeft laten opwaaien. “Het had strikt genomen niet met mijn promotieonderzoek te maken, maar het was wel een goede manier om mijn tijdelijke aanstelling aan het NIOZ wat te verlengen. In opdracht van Natuurmonumenten en de Waddenvereniging heb ik alle beschikbare literatuur nageplozen op informatie over het belang van de Ballastplaat voor wadvogels. Die Bergeenden die je daar in kleine groepjes ziet vliegen zijn daar een mooi voorbeeld van. Tot enkele jaren terug was het Duitse deel van de Waddenzee de belangrijkste plek waar Bergeenden in de nazomer kwamen rusten en ruïen. Maar de laatste jaren raakten ze daar steeds meer vogels ‘kwijt’. Die blijken nu voor een belangrijk deel naar de Ballastplaat te komen. Ze vinden hier voedsel en rust in de korte periode dat ze niet kunnen vliegen.”

Dé grote waarde van de Ballastplaat zit volgens Duijns in de hoge voedseldichtheden en in de gunstige ligging: in het breedste stuk van de Nederlandse Waddenzee, grofweg in de driehoek Richel-Harlingen-Zwarte Haan. Omdat de Waddenzee daar zo breed is zit er ook enige tijd tussen laagwater in het noordwestelijke puntje, bij Richel en het zuidoostelijke deel aan de Friese kust. Als het bij Griend nog hoog is valt het wad aan de Friese kust al droog. En andersom, als het bij Griend alweer hoogwater aan het worden is kunnen vogels meer naar het zuiden nog steeds op droogvallende platen foerageren. Die zogenoemde getijverlenging blijkt essentieel voor bijvoorbeeld Kanoeten die hier komen opvetten tijdens de trek: ze trekken letterlijk met het laagwater mee en kunnen tot 4 uur extra per etmaal aan de broodnodige energie komen, vergeleken met kleinere stukken van het wad.

Dat Duijns die kennis gewoon uit de literatuur kon destilleren is voor een liefhebber van het betere veldwerk misschien wat ‘saai’. Tegelijk is het in het licht van de actuele discussie over zoutwinning bij Harlingen ook wel schokkend, vindt hij. “Het bedrijf Frisia heeft een aanvraag ingediend bij de overheid om zout te

Wetenschapjournalist Rob Buiter maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek ‘In de Klei’ doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. De foto’s zijn ook van Rob Buiter.

mogen winnen onder de Waddenzee, voor de kust van Harlingen. Onder de Ballastplaat dus. In het Milieu-Effect Rapport Frisia op gezag van de ingenieurs die ze hebben ingehuurd dat daardoor een bodemdaling zal optreden van centimeters per jaar. Gemiddeld gaat het om dertig centimeter tot maximaal een meter pal boven het wingebied. Doordat die ‘kuil’ uit de omgeving weer wordt opgevuld zal er over een veel groter gebied een effect te meten zijn. Maar in hun rapport zeggen de onderzoekers doodleuk dat dit geen effect zal hebben op bijvoorbeeld Kanoeten, omdat die niet in hele grote hoeveelheden in het gebied zouden voorkomen. Maar de onderzoekers die in opdracht van Frisia hebben geteld zijn in oktober en november in het gebied geweest. Dat is een periode dat er geen ruïende Bergeenden of trekkende Kanoeten meer zijn. Dat ik de beschikbare kennis, inclusief de aantallen vogels die van dit gebied gebruik maken zo uit de literatuur kan halen, en dat het in de MER van Frisia gewoon ontbreekt, dat vind ik wel schokkend ja. Blijkbaar heeft men zijn huiswerk niet goed gedaan.”

Als we voor ons over de randen van de Ballastplaat kijken zien we indrukwekkende aantallen steltlopers, plevieren en strandlopers. Af en toe klinkt het klagende geluid van Zilverplevieren. Dan weer ‘bibberen’ een paar Regenwulpen hoog in de lucht. De Bergeenden blijven op grote afstand en zijn dan ook nauwelijks hoorbaar. Als je deze indrukwekkende aantallen vogels ziet kun je je maar moeilijk voorstellen dat een paar centimeter meer of minder op de plaat een groot verschil maken. Maar volgens het literatuuroverzicht van Duijns zal iedere daling van de wadbodem, hoe ogenschijnlijk klein ook, een beperking opleveren van de potentiële foerageertijd voor vogels. Romke Kleefstra is al net zo verbaasd als Duijns, over de plannen. “Iedere keer weer worden er plannen opgeworpen voor economische activiteiten rond het wad. Maar in zo’n gebied zou je toch verwachten dat je bij de minste twijfel niet inhaalt.” Duijns is blij dat hij met zijn literatuurstudie wat fundament heeft kunnen bieden aan de discussie rond de zoutwinning en de mogelijke gevolgen voor de natuur. “Bij al mijn fundamenteel wetenschappelijke werk aan de ecologie van vogels ben ik blij dat ik op deze manier ook iets heel concreets heb kunnen bijdragen aan de bescherming van vogels.”

Zevende jaar MUS, 20.000 vogels minder

Het jaar 2013 was het zevende voor het Meetnet Urbane Soorten (MUS). Tot op heden zijn er 1705 tellingen ingevoerd en dat is net iets minder dan in 2012. In de komende tijd komen daar nog wat tellingen bij. Als we de resultaten van een deels eenmalige integrale telling in 2012 in Arnhem buiten beschouwing laten, kunnen we wederom van een toename spreken. De winter was aan de koude kant, met op 18 dagen een sneeuwdek tegen 13 normaal. Ook de vier voorgaande winters kenden serieuze vorstperiodes. De hele lente lang bleef het opmerkelijk koud, met nogal droog en somber weer. De zomer was warm, droog en zonnig (KNMI De Bilt). Hieronder worden de voorlopige resultaten gepresenteerd zonder dat ze door de statistische molen gehaald zijn.

Resultaten top 25, standvogels in de min

In 2013 zijn 360.000 vogels doorgegeven. In vergelijking met vorig jaar zijn dat er zo'n 20.000 minder. Welke soorten zijn de winnaars en verliezers dit jaar? Hiervoor is van de 25 algemeenste soorten het gemiddelde per postcodegebied per ronde vergeleken met 2012. In deze exercitie vond dus geen correctie plaats voor de niet-getelde punten.

Van deze 25 soorten zijn er slechts zes toegenomen, waaronder Meerkooi, Kauw en Groenling. Het blijft intrigerend waarom de Kauw het zo goed doet in stedelijk gebied, terwijl hij in de bossen sterk achteruitgaat. Ook Kleine Mantelmeeuw, Kokmeeuw en Pimpelmeeuw zijn in gemiddeld hogere aantallen gemeld.

Eveneens zes soorten bleven stabiel, namelijk Houtduif, Turkse Tortel, Koolmees, Spreeuw, Ekster en Vink. Voor de Spreeuw, de jaarsoort van 2014, is het beeld onduidelijk want de eerste ronde geeft een lichte toename en de tweede een afname. De andere vijf waren ook in voorgaande jaren stabiel.

Liefst 13 soorten namen af. Het gaat vooral om standvogels als Stadsduif, Merel, Winterkoning, Heggenmus, Roek en Huismus, en watervogels als Grauwe Gans, Wilde Eend en Zilvermeeuw. De koude winter en wellicht ook het koude voorjaar lijken van invloed te zijn geweest. Ook enkele trekkers deden het matig, waaronder Gierzwaluw, Tjiftjaf en Zwartkop. De redenen kunnen (deels) in het overwinteringsgebied of tijdens de trek liggen.

Nieuwe trends

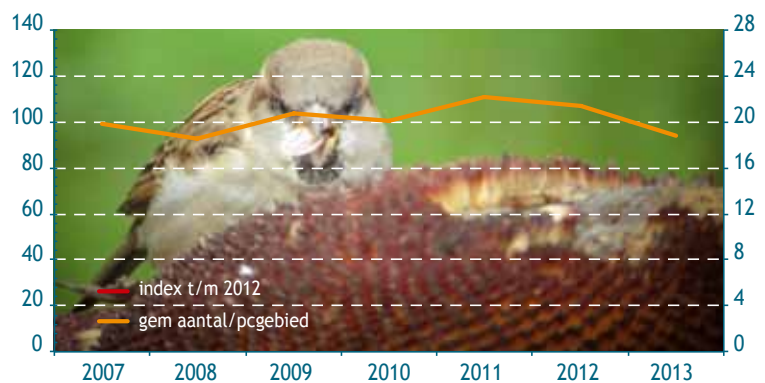
Binnenkort worden de nieuwe trends berekend met het statistische programma TRIM. Daarbij is het belangrijk dat alle drie de tellingen over meerdere jaren zijn uitgevoerd. Het programma maakt een bijschatting voor de punten die niet zijn geteld, maar dat aandeel houden we natuurlijk zo laag mogelijk. In figuur 1 wordt de TRIM-index t/m 2012 vergeleken met het gemiddelde aantal per postcodegebied t/m 2013 van de Huismus. Beide lijnen laat een overeenkomst zien. In het volgende nummer wordt daarvan verslag gedaan. MUS-tellers die de resultaten nog moeten invoeren wordt gevraagd om dat zo snel mogelijk te doen.

> sovon.nl/MUS

● Jan Schoppers

Groenling, stadsvogel bij uitstek. Foto: Michel Geven

Figuur 1. Landelijke index (aantal in 2007 op 100 gesteld) en het gemiddelde aantal/postcodegebied voor de Huismus.

Huismus.
Foto: Jan Schoppers.

Onder:
Ekster, tegenwoordig talrijker in de stad dan daarbuiten.
Foto: Michel Geven

MUS-cursus, lezingen en meedoen

Tellers die minder ervaren zijn in het herkennen van stadsvogels, kunnen de kennis opvijzelen met de MUS-cursus. Net als vorig seizoen zijn er ook weer mogelijkheden voor het verzorgen van een lezing bij uw vogelwerkgroep. Dit kan eventueel gecombineerd worden met een excursie. Informatie hierover is te verkrijgen bij albert.dejong@sovon.nl

Alle informatie over MUS, de nieuwsbrieven, vacante postcodegebieden en de cursus is te vinden op <https://www.sovon.nl/mus> Aanmeldingen zijn overal wenselijk. MUS monitort de (algemene) broedvogelsoorten in het urbane gebied.

Daarnaast worden de resultaten verwerkt in de Vogelatlas en zijn ze bijv. geschikt voor het samenstellen van een stadsvogelindicator, waarin de kwaliteit van een stad of gemeente voor vogels wordt weergegeven <http://www.slideshare.net/SOVON/mus-2013-stand-van-zaken> (pagina 39-43).

Op <http://www.slideshare.net/SOVON/resultaten-telproject-mus-stadsvogels-arnhem> ook meer informatie over de tellingen in Arnhem.

Recent verschenen

Bird Atlas 2007-11

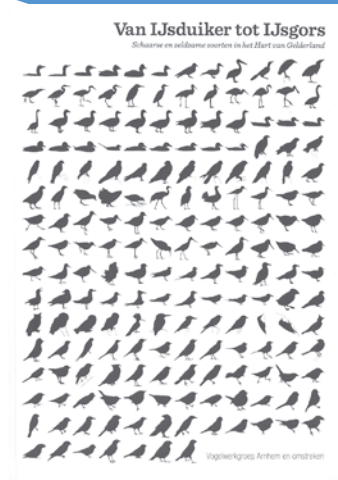
Ze deden het weer, de Britten! Als eerste in Europa maakten ze een landelijke atlas die de winter- en broedtijdverspreiding van alle vogelsoorten weergeeft. Een geweldige opsteker voor landen die hetzelfde beogen, waaronder Nederland.

Gedurende vier zomers en winters waren meer dan 40.000 vrijwilligers op pad om de waarnemingen bij elkaar te brengen voor deze nieuwe mijlpaal in de Britse ornithologische historie.

Het is een indrukwekkend boekwerk van liefst 720 pagina's. Verspreiding en talrijkheid van bijna 300 soorten in Groot-Brittannië en Ierland komen aan bod in meer dan 1300 kaarten met begeleidende teksten. De recente gegevens kunnen o.a. worden vergeleken met die van de eerste broedvogelatlas (bijna 40 jaar geleden) en de eerste wintervogelatlas (30 jaar geleden). Het levert spectaculaire beelden op zoals de indrukwekkende areaaluitbreiding van Buizerd, Havik, Slechtvalk en Raaf, terwijl Bruine Kiekendief, Tjiftjaf en Zwartkop in sterk toenemende mate blijven overwinteren. Anderzijds gaat het slecht met Kleine Bonte Specht en Kleine Barmsijs, krimpt het areaal van de Zomertortel in zuidoostelijke richting en nemen Velduil, Ringmus en Geelgors in de winter zinderogen af. Een uitgebreid hoofdstuk analyseert de grote veranderingen in de loop van vier decennia.

Bird Atlas 2007-11 wordt uitgegeven door de BTO, zie <http://www.bto.org/shop/bird-atlas>. De auteurs zijn Dawn Balmer, Simon Gillings, Brian Caffrey, Bob Swann, Iain Downie & Rob Fuller.

Het boek kost nu 70 pond = ongeveer € 84,- ISBN-13: 9781908581280 Het boek zal binnenkort ongetwijfeld ook via de Nederlandse natuurboekenwinkels te bestellen zijn.

Van IJsdruiker tot IJsgors

Door Vogelwerkgroep Arnhem e.o. uitgebracht en de ondertitel zegt waarover het gaat: Schaarse en zeldzame soorten in het Hart van Gelderland.

Het ontsluit 40 jaar waarnemingen-archief en is geïllustreerd met vogelfoto's genomen in het werkgebied, dat globaal gelegen is tussen Arnhem, Zutphen, Doesburg, Elten en Elst. Het behandelt 187 soorten, waarvan 107 via uitgebreide soortbesprekingen ondersteund met kaarten en grafieken. Van 80 zeldzaamheden wordt een overzicht gegeven van de waarnemingen. Beschouwingen over trends en een blik in de toekomst completeren het geheel.

Daarnaast worden er leuke vogelgebieden in het werkgebied – de hotspots – behandeld.

Het boek is 368 pagina's dik en voor leden van de VWG gratis, voor niet-leden € 12,50.

Niet-leden kunnen het boek verkrijgen door €17,50 (incl. verzendkosten) over te maken op girorekening 3983471 onder duidelijke vermelding van naam, adres en postcode. Het boek wordt dan franco thuisgestuurd.

Vogels in Overijssel 12

Het nieuwe nummer van Vogels in Overijssel 2013 (12) is weer te bestellen. De uitgave bevat meer artikelen en is dikker dan gebruikelijk (96 pagina's); dus opnieuw boordevol actuele informatie over veldonderzoek aan vogels in Overijssel.

In tien artikelen komen o.a. aan bod: broedsucces van Torenvalken in melkbusen; foeragegedrag van Grote Zilverreigers; omkeertrek van Houtduiven; Gierzwaluwen in Deventer; reproductie en overleving van Middelste Bonte Specht; toename van Graspieper bij Giethoorn; invasie van Koolmezen in oktober 2012; overwinterende Klapeksters in 2012/13; effecten van roekenbestrijding; overzicht van bijzondere waarnemingen in 2012.

Vogels in Overijssel 12 is te bestellen door het overmaken van € 15 op gironummer 4506821 van de Samenwerkende Vogelwerkgroepen Overijssel te Markelo onder vermelding van ViO 2013 met naam en adres.

Missie Natuur - Natuur en landschap op defensie terreinen

Nederland kent ca. 25.000 hectare aan militaire terreinen. Wat niet veel mensen weten, is dat hier bijzondere natuur voorkomt. 'Missie Natuur' geeft een verrassende inkijk in deze natuurlijke rijkdom, de geschiedenis en beschrijft de relatie tussen militair gebruik en natuur.

Niels Gilissen beschrijft de stille plekjes waar de natuur haar gang kan gaan. Hij vertelt welke soorten je in bepaalde gebieden aantreft en waarom juist daar. We ontdekken welke natuur profiteert van de militairen en welke soorten er misschien last van ondervinden. 'Missie Natuur' geeft een inkijk in de geschiedenis, het beheer en gebruik van de terreinen: wanneer zijn ze aangekocht, waarom, en wat is er sindsdien mee gebeurd? Betrokkenen vertellen over hun passie, kennis of werk dat verbonden is met militaire terreinen.

Het boek (224 pag.) is rijk geïllustreerd met unieke natuurfoto's en kaarten, en bevat ook praktische wandelinformatie. Prijs: € 19,95. ISBN: 9789050114653 Verschenen bij de KNNV-Uitgeverij. (www.knnvuitgeverij.nl).

Vogelatlas: en de onverwacht lastige soorten zijn.....

Het Atlasproject beleeft een heuse invasie van Kruisbekken. Ze zijn deze winter in veel naaldbossen te vinden.
Foto: Michel Geven

Heggenmus, voor veel vogelaars lastig te vinden tijdens het atlaswerk in de afgelopen winter. Foto: Michel Geven

Het eerste volledige atlasjaar zit erop. We gaan met elkaar aan de tweede winterperiode beginnen. Van de eerste winter zijn nu zo'n 450 atlasblokken helemaal klaar qua tellingen en schattingen. We hebben er dus nog heel wat te gaan...! De hoge ambitie van 700 goed getelde atlasblokken erbij, hopen we deze winter te bereiken. Dit moet ook wel, want ook het laatste jaar zullen we flink aan de bak moeten om alle 1685 atlasblokken geteld te krijgen. Zelf nog geen atlasblok geclaimd? Dat kan nog steeds. Meer een broedvogelteller dan een wintervogelteller? Het is vanaf nu ook mogelijk om één van de twee seizoenen te tellen. Ga naar de atlasite om te zien welke atlasblokken nog vrij zijn.

Onverwacht lastig

Na zo'n eerste veldjaar zien we op veel voorlopige kaarten bekende verspreidingsbeelden verschijnen. Maar enkele kaarten roepen ook vragen op. Sommige soorten zijn weinig geteld de afgelopen winter. Waren ze er wel of zijn ze door het slechte winterweer vertrokken? Of hebben ze het loodje gelegd? Een soort als Heggenmus bleek voor veel tellers bijna onvindbaar. Tijdens de eerste mooie (vroeg) lentedag in februari zaten ze echter volop te zingen. Maar waar waren ze dan in december en januari? En waar waren de Zanglijsters? Ook onvindbaar voor velen.

Ook de kaartbeelden van Waterhoen en Fazant tonen een wisselend beeld. In een aantal atlasblokken kwamen ze keurig op de veldformulieren, op veel andere plekken leken ze afwezig, getuige de open rondjes op de kaart (blok wel geteld, soort niet vastgesteld). Waren ze echt afwezig of alleen even 'uit beeld'? Of gaat het slechter met ze dan we dachten?

We vragen dan ook aan de atlastellers om de komende wintertellingen speciaal te letten op soorten met lage trefkans zoals Heggenmus, Zanglijster en Waterhoen. Ook losse waarnemingen van zulke soorten zijn welkom. Die kun je invoeren op telmee.nl of waarneming.nl en vormen een waardevolle aanvulling.

Buitenkansje: Kruisbekken!

In juli 2013 kondigde zich een invasie van Kruisbekken aan, die in oktober tot een hoogtepunt kwam. Tienduizenden overspoelden ons land, gezien de ongekende aantallen gemeld op waarneming.nl en trekten.nl. Daarmee is het een van de grootste invasies van de laatste decennia. In het kielzog van deze Kruisbekken maakten ook Grote Kruisbekken en zelfs Witbandkruisbekken de oversteek naar ons land. Het voedselaanbod in de noordelijke streken moet dramatisch slecht zijn.

De Witbandkruisbek is relatief gemakkelijk te onderscheiden van de Kruisbek door de dubbele witte vleugelstrepen bij zowel mannetje als vrouwtje. De Grote Kruisbek is een stuk lastiger te onderscheiden. Let op de dikke stierennek, de dikke forse snavel maar vooral ook het geluid, een laag 'kuup...kuup...kuup' in plaats van het gangbare 'kiep...kiep...kiep' van de Kruisbek. Maar pas op: Kruisbekken kunnen heel variabele geluiden maken!

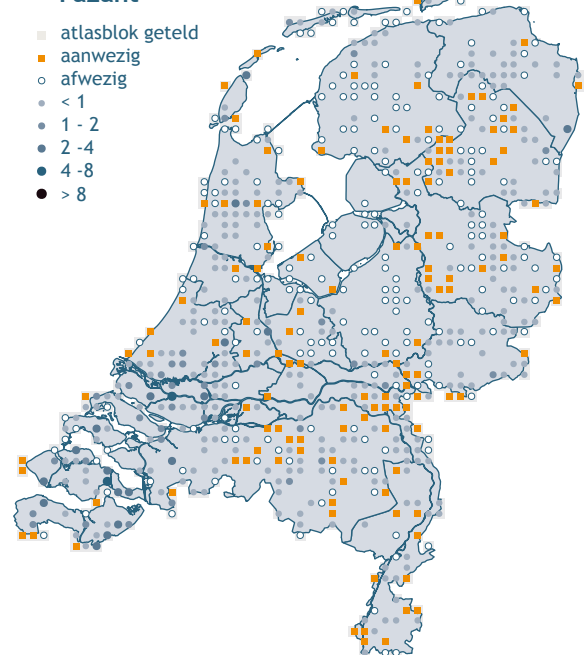
Een deel van de Kruisbekken zal komende winter in ons land blijven hangen. We hopen dan ook dat alle atlastellers extra veldbezoeken zullen brengen om leuke aantallen Kruisbekken of zelfs Grote Kruisbekken en Witbandkruisbekken op de veldformulieren te krijgen. Het is deze winter nu of nooit!

Tip: Kruisbekken hebben een voorkeur voor sparrenbossen, Grote Kruisbekken voor dennen.

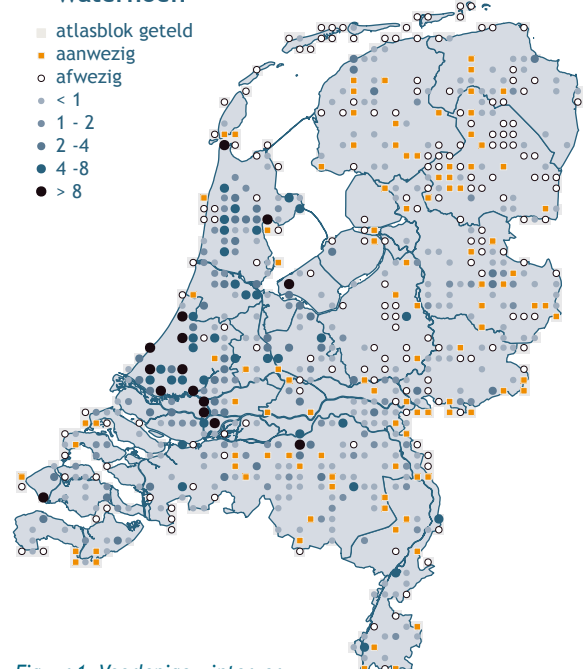
> vogelatlas.nl

● **Atlasteam, Jouke Altenburg & Harvey van Diek**

Fazant

Waterhoen

Figuur 1. Voorlopige winterver spreiding van Fazant, Heggenmus, Waterhoen & Zanglijster (2013). Geen symbol= nog niet geteld.

Soortssponsoring door de 20.000 euro barrière

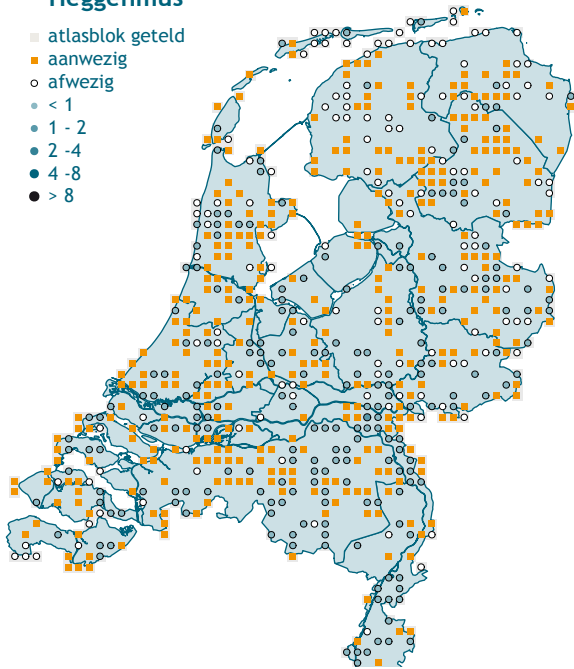
De soortssponsoring voor de VogelAtlas heeft een mijlpaal bereikt. Eind oktober waren de eerste 20.000 euro binnen. Prima nieuws, maar we kunnen meer steun heel goed gebruiken. Klik eens op de sponsorbutton op www.vogelatlas.nl (rechts) om te zien wat de mogelijkheden zijn. Iemand een vogelsoort uit de atlas cadeau doen? Dat kan.

Geef bij je bestelling in het opmerkingen vak aan dat het een cadeau is en voor wie, dan zorgen wij voor een mooie (digitale) cadeaubon. Is een soort van jouw voorkeur al gesponsord? Geen probleem, alle soorten kunnen door meerdere mensen gesponsord worden.

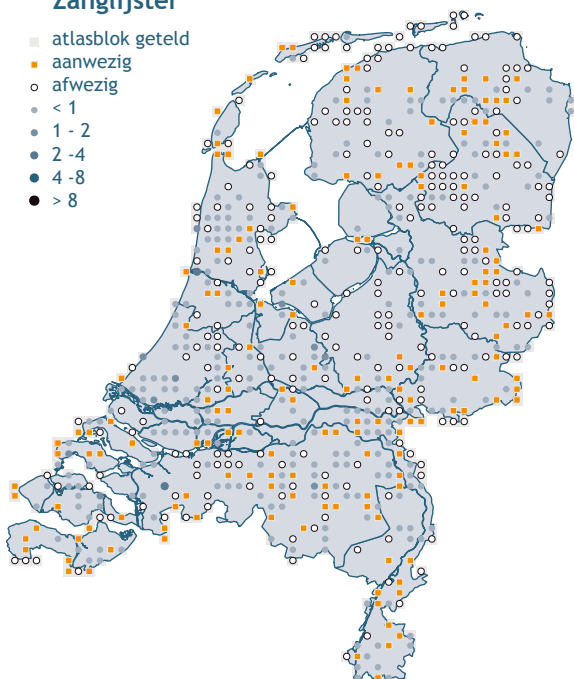
Heggenmus

- atlasblok geteld
- aanwezig
- afwezig
- < 1
- 1 - 2
- 2 - 4
- 4 - 8
- > 8

Zanglijster

- atlasblok geteld
- aanwezig
- afwezig
- < 1
- 1 - 2
- 2 - 4
- 4 - 8
- > 8

Comité van Aanbeveling

Het Atlasproject kent een Comité van Aanbeveling waar we trots op zijn. In de komende nummers van Sovon-Nieuws laten de leden één voor één weten waarom ze Atlas steunen. Prof. dr. L.E.M. (Louise) Vet, Directeur Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW): "Natuurbescherming begint bij herkenning, want 'onbekend maakt onbemind'. Al geldt dat vast iets minder voor vogels die immers met hun hartverwarmende gezang, gefluit of gekwetter elk voorjaar weer nieuwsgierigheid opwekken. De Vogelatlas zal u helpen deze nieuwsgierigheid te bevredigen. Een prachtig project!"

“Natuurbescherming begint bij herkenning, want ‘onbekend maakt onbemind’.

Prof. dr. L.E.M. (Louise) Vet,
Directeur Nederlands
Instituut voor Ecologie
(NIOO-KNAW)

Meer leden CvA:

- Teo Wams, directeur
Natuurbeheer Natuurmonumenten
- Dr. H.H.F. (Herman) Wijffels,
Hoogleraar duurzaamheid en maatschappelijke
verandering aan Universiteit Utrecht
- Prof. mr. Pieter van Vollenhoven,
Beschermer Vogelbescherming Nederland
- Mr. Drs. A. (Atzo) Nicolai,
Voorzitter Vogelbescherming Nederland
- Drs. A. (Marjan) Minnesma,
Directeur New Energy Docks
- Bart-Jan Krouwel,
Voormalig directeur Duurzaamheid bij
de Rabobank en mede-oprichter Triodosbank

> sovon.nl/cvavogelatlas

Cadeaubon

Sponsoring *Kruisbek* voor de Vogelatlas

Arend Vogelaar

<http://www.vogelatlas.nl/atlas/soorten/soort/16660>

"De afbeeldingen van deze afbeeldingen staan in de Vogelatlas, het grootste onderzoek naar vogels in Nederland. In 2013 zijn 2013 afbeeldingen verzameld en zijn er 16660 afbeeldingen van vogels in Nederland uit opgenomen." "De afbeeldingen van deze afbeeldingen staan in de Vogelatlas, het grootste onderzoek naar vogels in Nederland. In 2013 zijn 2013 afbeeldingen verzameld en zijn er 16660 afbeeldingen van vogels in Nederland uit opgenomen." "De afbeeldingen van deze afbeeldingen staan in de Vogelatlas, het grootste onderzoek naar vogels in Nederland. In 2013 zijn 2013 afbeeldingen verzameld en zijn er 16660 afbeeldingen van vogels in Nederland uit opgenomen."

Geef een soort cadeau

Iemand een vogelsoort uit de atlas cadeau doen? Dat kan!

Kies via sovon.nl/sponsorsoort welke soort je wilt sponsoren, vul de velden in en vermeld in het opmerkingenvak dat het om een cadeau gaat en voor wie, dan zorgen wij voor een mooie (digitale) cadeaubon. En natuurlijk krijgt de ontvanger een vermelding op de soortpagina op vogelatlas.nl

Vogels in Fryslân

Het tussen 1976 en 1979 verschenen driedelige standaardwerk 'Vogels in Friesland' was een van de eerste provinciale avifauna's in Nederland. Sindsdien zijn het Friese landschap en de vogelbevolking sterk veranderd, maar ook de manier waarop vogels in kaart gebracht worden.

Begin 2013 is de Stichting Avifauna Fryslân opgericht om een nieuwe, aansprekende boekuitgave 'Vogels in Fryslân' te realiseren, gericht op een groot publiek. Behalve het voorkomen en de verspreiding van vogels, zullen onder meer schattingen van vogelpopulaties, aantalsontwikkeling, vogel-trek en gebruik van leefgebieden een belangrijke rol spelen. De komende jaren worden nieuwe en oude gegevens verzameld en verwerkt, teksten geschreven en vindt de redactie plaats. Om broed- en trekvogels in kaart te brengen wordt samengewerkt met het Atlasproject van Sovon dat van 2013 tot en met 2015 plaatsvindt. De uitgave is gepland voor 2018.

Voor de totstandkoming van dit aansprekende standaardwerk doen we een beroep op vrijwillige vogel-tellers, vogelwachten en natuurorganisaties. Wij vragen twee dingen:

- 1) deelname aan het Atlasproject van Sovon in Fryslân in 2014 of 2015, waarbij vogelaars een atlasblok van 5x5 km of een deel daarvan volgens een standaardmethodiek inventariseren op broedvogels en trekvogels;
 - 2) het aanleveren van oude (losse) vogelwaarnemingen en gebiedstellingen vanaf 1975, voor zover ze niet al doorgegeven zijn aan de BFWV, Sovon, Waarneming.nl of provinciale databanken.
- Doe je mee? Kijk dan op de website (www.vogelsinfryslan.nl) of stuur een mail waarin je aangeeft wat je wilt doen (info@vogelsinfryslan.nl)

Het bestuur van de Stichting Avifauna Fryslân bestaat uit: **Ultsje Hesper** (voorzitter), **Freek Nijland** (secretaris), **Jaap Meindertsma** (penningmeester), **Arend Timmerman**, **Romke Kleefstra** en **Eddy Wymenga**.

Rectificatie Roodkopkluwier

In Sovon-Nieuws 2013-3 werd op pagina 7 helaas een onjuist aantal Balearische Roodkopkluwieren genoemd. De enige twee gevallen die tot en met 2012 door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna zijn aanvaard betreffen solitaire vogels in 1983 en 1993 (zie ook www.dutchavifauna.nl).

Rectificatie Wilma

In hetzelfde nummer staat op pagina 11 'Wilma van Boekel' onder de foto. Dat moet 'Wim van Boekel' zijn.

BLUE ELEPHANT

www.blue-elephant.nl

Enjoy the beauty of nature
travel the world

T 05099 568124
M 06-54261272
E info@blue-elephant.nl

HET KLEINE REISCOLLECTIEF

kleinschalig verantwoord vertrouwd

Vogelreizen 2014

Polen , Oederdelta en Slonsk; zeearenden, 5 dagen	april
Polen , Karpaten; uilen en spechten, 10 dagen	april
Roemenië , Donaudelta, 11 dagen	april/mei
Hongarije , Bükk-Tisza-Hortobágy, 10 dagen	april/mei
Polen , Biebrza en Bialowieza, 10 dagen	mei
Zweden , Falsterbo; vogeltrek, 6 dagen	september
Hongarije , Kraanvogelspectakel, 9 dagen	oktober

*Kleine groepen (vanaf 5 deelnemers). Deskundige reisleiding.
Korting als u vroeg boekt.*

Wij reizen per trein of minibus naar onze vogelreisbestemmingen.

Ook veel individuele reismogelijkheden en maatwerk

info@hkrc.nl www.hkrc.nl 085-7853820

Limosa 86-3

Themanummer Akkervogels

Artikelen:

- Dode Winter, of: hoe de vogels van de Veluwe akkers verdwenen (R.G. Bijlsma)
- Graanstopfels en akkervogels (J. Bos)
- Effecten van het aanbieden van voedselgewassen op de talrijkheid van overwinterende akkervogels: een eerste analyse (A. Stip e.a.)
- Akkerrandenbeheer niet de sleutel tot succes voor de Veldleeuwerik in Oost-Groningen (H.J. Ottens e.a.)
- Tien winters akkervogels in het hamsterreservaat Sibbe (B. van Noorden)
- Overwinterende Blauwe Kiekendieven in het Limburgse heuvelland: vormen hamsterreservaten een ecologische val? (P. de Boer e.a.)
- Trioranden voor akkervogels: de 'grote drie' in één pakket (O. Dochy)
- Wintervoedsel voor Groningse en Drentse akkervogels (H.J. Ottens e.a.)
- De Grauwe Gors in Zeeland (A. Wieland)

Verwacht in één van de volgende nummers:

Doortrek van Bokjes, Houtsnippen in de winter, zeldzame vogels in Nederland, broedende Duinpiepers langs de Nederlandse kust, twee vrouwtjes Bonte Vliegenvanger met één nest, pleisterende Goudplevieren en Kieviten in Nederland, opkomst en ondergang populatie Zwarte Zwanen, broedbiologie Gierzwaluwen, ganzen en zwanen in de Wieringermeer, simultane polyandrie bij Fluïters, klapekstertellingen in Nederland, en meer!

Redactieadres: Romke Kleefstra, Sovon, Posthoornsteeg 1C, 8911 AS Leeuwarden, romke.kleefstra@sovon.nl, tel.: 058-2164166.

Limosa
86.3
2013

Akkervogels

Verkrijgbaar in de
webwinkel van Sovon?

ARAGON Natuurreizen

Vogelreizen Spanje 2014:

NIEUW: Nieuwjaarsreis NO-Spanje, 2013/2014
Extremadura winter, 05 t/m 09 februari 2014
Ebro Delta & Aragón, 02 t/m 08 maart 2014
NIEUW: Zuid-Portugal, 29 maart t/m 05 april 2014
Extremadura & Gredos, 20 t/m 27 april 2014
La Mancha & Cabañeros, 03 t/m 09 mei 2014
Pyreneën & Ordesa, 31 mei t/m 07 juni 2014
Madeira (Portugal), 11 t/m 18 september 2014

Fotoreizen: gieren+, individueel v.a. euro 395.
groepsreizen; januari, juni, juli 2014

Vakantiehuisen in de Spaanse Pyreneëën.

www.aragonnatuur.com

Vogelreizen met Kees Woutersen: 026 - 3724344

Ontdek de natuur samen met CameraNU.nl

Dé specialist in verrekijkers, telescopen, foto- & video-apparatuur!

www.cameranu.nl

www.cameranu.nl

(0527) 690 404

info@cameranu.nl

Het Spijk 8 • 8321WT Urk

cameranu.nl

Lahoux Optics

Specialist in nachtzicht

Restlicht
versterker
D-370

Monoculair
warmtebeeld
camera
LM-11/55

Lahoux D-370

- De ideale kijker om 's nachts vogels te spotten.
- Licht, compact en waterdicht.
- Eenvoudig te bedienen.
- Objectief in 3, 4, 6, 10x vergroting.
- Geschikt voor goede kwaliteit foto- en video opnamen.

Lahoux LM-11/55

- Biedt haarscherp beeld in volledige duisternis.
- Ook zicht bij mist en gebladerte.
- Heeft de hoogst haalbare resolutie (640x512).
- Licht, compact en waterdicht.
- Eenvoudig te bedienen.

Lahoux Optics B.V. • Stephensonstraat 47 • 2014 KC Haarlem
Tel: 023-5514678 • E-mail: info@lahoux.nl

www.lahouxoptics.nl

Leer alles over het leven van vogels en hun gedrag

Vogels in close-up. Leer op een andere manier naar vogels kijken.

De verborgen wereld van vogels
ISBN: 978 90 5210 912 1
€ 19,95

De 100 leukste, verrassendste en opvallendste vogelvragen!

Nu eindelijk beantwoord, door natuurjournaliste Monica Wesseling.

Waarom krijgt een specht geen koppijn?
ISBN: 978 90 5210 919 0
€ 12,95

Alle titels zijn verkrijgbaar via boekhandel en webwinkel.

TIRION NATUUR
www.tirionnatuur.nl

Verrekijkers & Telescopen

opticon
www.opticon.nl

Verdere informatie vind je op www.opticon.nl, email sales@opticon.co.uk of neem contact op met je lokale dealer.

Foto Fransen,
Amsterdam 020-6650471

Ringfoto Focus,
Den Haag 070-3638398

Foto Milow, Geel,
Belgium 0032 14 592367

Combi Sipkes,
Groningen 050-3128684

Foto MGM,
Leeuwarden 058-2123650

Ringfoto Doornbos,
Lelystad 0320-232033

Focus Optiek,
Middelburg 0118-625310

Combi Hameeteman,
Ouddorp 0187-681612

Vogelinformatiecentrum,
Texel 0222-316249

Foto Kino Linders,
Venlo 077-3513137

Ringfoto Focus,
Voorburg 070-3863519

Countryman BGA HD

Ontworpen en gebouwd om uitzonderlijke kijkprestaties te bereiken in een stevige lichtgewicht behuizing; de Countryman BGA HD kijkers zijn ideaal voor natuurliefhebbers die op zoek zijn naar een optisch instrument dat op het gebied van resolutie, lichtdoorlating en een kleurechte weergave zeer hoge eisen stelt terwijl de kijker met een gewicht onder 700 gram goed draagbaar blijft. 100% Made in Japan. 30 Jaar garantie.

8x32 €459, 8x42 €469, 10x42 €489

GS 52 GA ED

Naar aanleiding van een toenemende vraag naar kwalitatief goede waterdichte reist telescopen is de GS 52 GA ED ontwikkeld. Met de voor dit formaat hoge lichttransmissie, scherpte en kleurcontrast biedt het een praktisch alternatief voor situaties waarin een grotere en zwaardere telescoop niet handig is.

GS 52 GA ED, GS 52 GA ED/45 €389

Oculairen: **HDF T 18xWW €209, HDF T 12-36x zoom €259**

Selectie groepsreizen 2014

	Dagen	Prijs	Vertrek
Groepsreizen Europa			
Spanje – nieuwjaarsreis	8	1595	26 dec 13
Spanje – Iberische Lynx	6	895	9 feb 14
Bulgarije – wintervogels	8	1345	15 feb 14
Lesbos – voorjaarstrek	8	1445	2 mei 14
Slowakije	8	1495	4 mei 14
Macedonië	8	1595	18 mei 14
Spitsbergen – Ijsberenspecial	8	2750	17 jun 14
Groepsreizen buiten Europa			
Sri Lanka	14	3095	16 feb 14
Costa Rica	16	3295	25 feb 14
Israël – Eilat	8	1295	27 mrt 14
Mongolië	15	4095	27 mei 14
Oeganda	16	4250	30 mei 14
Georgië – Batumi	8	1495	30 aug 14
Nepal	16	3675	25 okt 14
Fotoreizen			
Texel	3	325	9 mei 14
Engeland – Farne Islands	8	1195	7 jun 14
Bulgarije – vlieders en macrofotografie	8	1445	15 jun 14
Spitsbergen	6	1295	17 jun 14
Kirgizië	12	2795	20 jul 14
Cruises			
Antarctica	8	v.a. 3650	10+ afvaarten
Spitsbergen	8	v.a. 2750	10+ afvaarten
Groenland	8	v.a. 1365	10+ afvaarten
Antarctica, South Georgia en Falklands	17	v.a. 6540	10+ afvaarten
Atlantic Odyssey – Groepsreis!	33	v.a. 6150	19 mrt 14
South Pacific Odyssey	31	v.a. 9625	2 apr 14
North Atlantic Odyssey	12	v.a. 1500	28 mei 14
The Russian Far East	13	v.a. 5300	29 mei 14
Birding Down Under – Groepsreis!	17	v.a. 7575	24 nov 14

Elk jaar meer dan 70 groepsreizen met Nederlandse begeleiding, honderden individuele reizen en meer dan 200 cruises!

INEZIA TOURS
vogelreizen, natuurreizen en meer

www.ineziatours.nl

info@ineziatours.nl

0597-431405 **GGTO**

BirdingBreaks.nl

Vogel- en natuurreizen naar wereldwijde bestemmingen

Reis in 2014 met ons mee!

60 groepsreizen
15 fotoreizen
40 expeditiecruses
5 weekenden in Nederland

GGTO

Vraag de gratis reisgids 2014 aan via brochure@birdingbreaks.nl

Kijk op www.birdingbreaks.nl voor het reisprogramma 2013 en 2014!

www.birdingbreaks.nl • T (020) 779 20 30 • E info@birdingbreaks.nl

U VINDT ONZE PRODUCTEN
BIJ EXCLUSIEVE SPECIAALZAKEN
EN ONLINE OP
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

DE TELESCOOP EN DE CAMERA VERENIGD **LEG HET *WONDER*** **VAN DE NATUUR VAST**

Een blauwe reiger zoekt naar voedsel in het ondiepe water van de rivieroever. Hij is duidelijk slanker dan andere soorten reigers en heeft een opvallend verenkleed met een subtiel blauwgrijze tint. Het lange wachten op momenten zoals deze wordt beloond. Met de TLS APO van SWAROVSKI OPTIK wordt je wens om onvergetelijke momenten met anderen te delen werkelijkheid. Deze digiscoping-adaptor verbindt je SLR- of systeemcamera snel en eenvoudig met je STX-telescoop. Zo kun je altijd snel wisselen tussen observeren en fotograferen. SWAROVSKI OPTIK – momenten intenser beleven.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

Bynolyt groots in zicht

BYNOLYT STORK 8X42

STORK 8X42

STORK 10X42

Verrekijkers van Bynolyt

Bynolyt ontwikkelt al meer dan 30 jaar verrekijkers en telescopen. Die kennis is terug te zien in de uitgebreide Bynolyt collectie met keuze uit meer dan 60 modellen. Voor elke gelegenheid een geschikte verrekijker of telescoop!

Bovendien geeft Bynolyt op alle kijkers boven de € 150,00 25 jaar garantie!

Kijk voor alle modellen en prijzen op www.bynolyt.nl of vraag de uitgebreide catalogus aan.

Arend van Dijk werd tijdens de Landelijke Dag benoemd als eerste erelid van Sovon. Arend is van onschatbare waarde geweest voor het op de kaart zetten van het BMP en daarmee het systematisch inventariseren van broedvogels.

Erelid

Foto's: Dries Oomen

Op de Landelijke Dag werden vijf zgn. "waarnemers van verdienste" in het zonnetje gezet. Stuk voor stuk kanjers die in hun eigen regio 25 jaar of langer vogeltellingen uitvoeren, organiseren en aanhoudend promoten.

Dit zijn Hans van der Sanden (Brabant West), Hans Vader (Noord-Holland/Amsterdamse Waterleidingduinen), Rudi Terlouw (Zuid-Holland Zuid), Robert Kwak (Achterhoek) en Sieds Boersma (Friesland).

Voortaan worden iedere vijf jaar vijf van deze supervrijwilligers geëerd.

Wall of Fame: 25 jaar of langer

Onze waarnemers zijn onmisbaar voor het werk van de vereniging Sovon: immers, met vereende krachten zorgen zij ervoor dat we jaar in, jaar uit de vogelstand in Nederland in kaart kunnen brengen. Gelukkig zijn veel waarnemers erg trouw: eenmaal besmet met het vogeltelvirus

Dus ere wie ere toekomt: op sovon.nl/wof hebben we nu onze eigen Sovon-Wall of Fame met namen van waarnemers die al 25 jaar of langer actief zijn. Zij ontvangen tevens het Sovonspeldje als bedankje.

Niet op de lijst?

De namen van (mede-)tellers zijn in het verleden niet altijd goed vanaf de papieren formulieren in onze bestanden gekomen.

Regelmatig zijn daar de namen van coördinatoren aan gekoppeld en niet de teller in het veld. En dat is natuurlijk jammer: geef daarom ontbrekende namen door via

www.sovon.nl/wof.

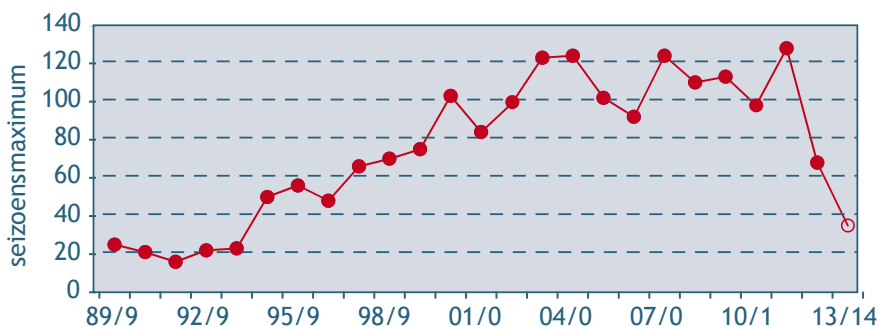
Sterke afname Dwerggans

Dit winterseizoen worden tot dusverre (half december) record-lage aantallen (Zweedse) Dwerggans in Nederland gezien. In het Oudeland van Strijen, op dit moment één van de twee nog resterende vaste pleisterplaatsen, werden vanaf 22 oktober maximaal 30 vogels geteld (aankomst eerste vogels op 2 oktober: 9). Met enkele solitaire vogels op andere locaties komt een voorlopig maximum voor het hele land op 34 vogels. Dit komt dicht in de buurt van de 43 vogels die in het najaar in Zweden werden geteld. De afname in het najaar van 2013 volgt op een eerdere afname die al in 2012/13 inzette. Door predatie van Dwerggans in Zweeds Lapland door Zeearend nam de populatie in de zomer van 2012 af van 119 naar 60 individuen. Dit seizoen is het aantal dus nog verder afgenomen en werden vrijwel geen jonge vogels gezien.

Inmiddels is een groot deel van de overwinteraars bij ons verhuisd naar Petten, waar op 7 december 30 vogels werden geteld. In de Anjumerkolken, voorheen een belangrijke pleisterplaats tijdens de voor- en najaarstrek, zijn in de afgelopen jaren steeds minder Dwerggans gezien. In 2013 sloegen de ganzen het gebied voor het eerst geheel over en trokken ze direct naar Strijen.

Over het voorkomen van Dwerggans in Nederland werd door Sovon onlangs een rapport opgesteld dat als bouwsteen gaat dienen voor het beschermingsplan voor de Zweedse Dwerggans. Het rapport is als pdf op te halen via www.sovon.nl, menu publicaties (rapportnummer 2013/48).

● Kees Koffijberg & Gerard Ouweneel

Figuur 1. Seizoenmaxima van Dwerggans in Nederland sinds 1989/90 gebaseerd op watervogeltellingen en losse meldingen via www.waarneming.nl, www.telmee.nl en BSP-nb. Aantal 2013/14 is voorlopig.

Vogelonderzoek in uw testament

Kennis over vogels is hard nodig. Nodig voor beleid en bescherming. Maar onderzoek naar vogels is ook passie, simpelweg willen weten hoe het zit en hoe het gaat met onze vogels. Deel uw passie blijvend door Sovon te steunen via een erfstelling of een legaat.

Heeft u vragen of wilt u meer weten, neem dan vrijblijvend contact op met Carolyn Vermanen, (tel. 024 - 7 410 410 of carolyn.vermanen@sovon.nl).